

Aktstykker af Hans Adolph Brorsons Liv og Virken

som Biskop i Ribe fra 1741—64,

meddeelte af *D. Pontoppidan*, residerende Capellan
til Domkirken i Ribe.

F o r o r d.

Forrige Aar modtog jeg fra en Præst i Sjælland den Opfordring, at nytte mit Ophold i Ribe til at levere danske Christne en Levnetsbeskrivelse af vor uforglemmelige Brorson, hvis hele Manddoms Liv og Stræben faldt netop her i Egnen og Stiftet. Jeg tog virkelig Tanken op, bar den nogen Tid hos mig, søgte efter alle de Meddelelser, jeg ansaae fornødne til dette Arbeide og henvendte mig navnlig til Randrup Sognepræst og Brorsons nærmeste Afkom for at erfare, hvad jeg maatte kunne samle til Mandens private og offentlige Livs Belysning. Men ligesom Præstearchivet i Randrup ved en ulykkelig Ildebrand var lagt i Aske, saaledes erklærede Brorsons Familie sig ogsaa ude af Stand til at meddele mig Kilder at öse af. Da desuden Traditionen her i Ribe og Omegn er saa forunderlig død om Brorson, var jeg henviist dels til de faa tidligere meddeelte Bidrag til en Charakteristik af vor Kirkefader, dels til Stiftsarchivet og Bispearchivet her i Ribe. Uagtet jeg nu snart overtødede mig om, at det her ikke fattedes paa tilstrækkeligt Materiale til at oplyse Brorsons Personlighed, saavidt den traadte offentlig frem i Embedets Forvaltning, saa følte jeg dog efterhaanden mindre og mindre

Kald og Evne til at levere en fuldstændig Biographi af ham. Hvad jeg derimod ikke turde vise fra mig, var en indre Opfordring til at gjøre mig bekendt med Bispearchivets velordnede og velbevarede Materiale fra Brorsons Tid og dertil at lede op i det chaotiske Stiftsarchiv, om ogsaa her skulde findes noget Udbytte. Jeg gennemgik det Meste af 3 tykke Folio-Protokoller til Copier af Breve og Erklæringer fra Brorsons Tid og en lignende Landemods-Protokol, hvilke 4 Protokoller tilhøre Bispearchivet, og ved at søge og søge i Stiftsarchivet fandt jeg ikke heller saa faa skriftlige Vidnesbyrd om Brorson, og jeg har den Tro, at en fortsat Eftersögen vilde bringe et betydeligere Forraad for Lyset. Hvad jeg nu, foruden den Glæde jeg selv har havt af at faae et klaret Syn paa Brorson som Biskop, tilstræbte og satte mig for, var af den store Masse Breve og Erklæringer at udtage saadanne Enkeltheder, som forekom mig i Særdeleshed skikkede til at belyse baade Mandens Person og Tidsalder, for ved disse Meddelelser muelig at give en Biograph et kjerkomment Bidrag og alle Brorsons christelige Venner et uforfalsket Vidnesbyrd og Udtryk af den Aand, i hvilken han levede, rørte sig og var som Biskop i Ribe. Jeg meddeler Aktstykkerne ganske uforfalskede, paa faa Undtagelser nær hele og holdne, og enhver Udeladelse er skeet for ikke at trætte hverken mig selv eller Andre med Uvæsentligheder. Jeg meddeler dem uden Commentarer, da ethvert Aktstykke dels i Reglen forklarer sig selv tydelig nok dels staaer isoleret i Materialet uden at Fortolkninger navnlig af historiske Spørgsmaal forefindes, saa at jeg let kunde gisne feil og lede vild. Idet jeg saaledes lader alle enkelte Stykker fremtræde i den nøgne Originalitet, vil jeg kun gjøre Undskyldning for den Inddelingsgrund, jeg har fulgt; thi jeg føler heelt vel, at den ikke er fast og sæder rigtig. Men da jeg vaklede mellem at vælge en chronologisk eller en

Real-Orden, kom det mig dog for, at den sidste, om end noget holdningsløs, var at foretrække. Derved er det ogsaa skeet, at Breve og Erklæringer baade til enkelte Mænd og Auctoriteter have faaet Plads i 3die Afsnit, som indeholder "Blandinger", og navnlig har jeg nødig villet adskille de tre sidste Breve under "Blandinger", fordi disse have en særlig politisk Interesse og faae det især ved at læses samlede.

Skulde nogen Læser af disse Meddelelser finde Anledning til at gjøre Spørgsmaal og ønske Oplysninger, som jeg maatte være istand til at besvare eller give, da vil det naturligviis glæde mig at kunne være til Tjeneste. Maatte kun ingen Læser savne den Glæde, jeg selv har fundet i at gennemgaae og prøve en stor Mængde af vor Brorsons skriftlige Efterladenskaber og efter mit bedste Skjøn at vælge og meddele det Bedste!

Ribe i December 1849.

A.

Breve til General-Kirke-Inspections-Collegiet og
Cancelliet (Kongen).

1.

Deres Excellence og samtlige høie Herrer ved dette General-Kirke-Inspections-Collegium takker jeg underdanigst og ydmygst, at De har været saa naadig og gunstig at tilstille Bartold Hesseldahls indgivne Klagemaal til min Erklæring; og ihvorvel det gjør mig ondt, at det stakkels Menneske farer saa uophørlig fort i hans vilde Væsen, er jeg der-

hos forsikkret om, at saadanne hans Bemöielser langt imod al hans Formodning desværre aabenbarer hans egen elændige Tilstand, som ikke kan dölges, naar jeg her eenfoldig fortæller, hvordan med den hele Sag er tilgaaet. Saasnart Hans Konglige Majestæts allernaadigste Befaling om Commissionens Ophævelse paa Romøe, om Hesseldahls Underholdning af Degnekaldet med Videre var ankommet, sagde jeg ham ikke selv noget derom, efterdi han endnu af Alle passerede for afsindig, og Hans Kongelige Majestæts allernaadigste Ordre lyder, at jeg skulde sige ham Kongens allernaadigste Resolution, naar han var kommet til sig selv, men forkyndte hans Kone det, som da var her i Byen. Men som Konen sagde, at han var ved Forstand, han og kort derefter begjerede at tale med mig og forlangte at høre det Kongelige allernaadigste Rescript samt Copie deraf, fik han begge strax efter sit Önske. Han havde samme Tid den Begjering til mig, at jeg vilde indcassere aarlig for ham de Penge, som han skulde have af Degne-Tjenesten. Nu veed Gud, hvor gjerne jeg vilde gjøre ham al den Tjeneste, jeg kunde; men efterdi han er et Menneske, som i alle Ting søger at indvikle sig paa Folk, og en Mester til at söge Sag i de alleruskyldigste Ting, undslog jeg mig derfor, især jeg ved denne Leilighed fik et stort Beviis paa det, som jeg ellers havde hørt sige, at han er capabel at bevise den störste Utaknemmelighed imod dem, som har beviist ham meest Godt; thi da jeg gav ham Anslag paa dem, som havde beviist ham meest Godt, til at cassere hans Pension, især nævnede Dr. Anchersen, som baade med Mad og Penge havde gjort ham stor Bistand, fornam jeg, at han var meget ilde tilfreds med ham, hvilket mere afskrækkede mig fra at tage mod hans Penge, men formedelst hans uophörlige Paatrængsel sagde, jeg vilde tage det i Betænkning, sagde og siden, at vilde

min Amanuensis gjøre det, vilde jeg tillade det, men aldrig har jeg lovet ham, at jeg vilde gjøre det, som han ikke undseer sig ved falskelig til de høie Herrer at angive.

Anlangende den Memorial, som han kalder en Supplik og foregiver jeg skulde have forlangt at indgives til mig, da har jeg fra først til sidst lovet ham, at han skulde i alle Ting skee Ret, ligesom jeg og baade mundtlig og skriftlig har handlet med Sognepræsten paa Romøe derom og gjort min Flid, at han kunde erlange alle billige Pretensioner, ja heller over end under, men da han vilde have en og anden Ting særdeles hans sidste Aars Indkomst paa Romøe angaaende skriftlig decideret, svarede jeg, at det skulde gjerne skee, dersom han vilde indgive sin Pretension til Stiftamtmanden og mig, men at jeg efter hans uophørlige Paastand skulde ene afgjøre den Sag, var ikke i min Magt; desuagtet, da jeg nogle Gange har sagt ham det, og han for Gud og sin Samvittighed er overbeviist, at jeg bemeldte Sag ikke kan afgjøre i Følge det Kgl. allernaadigste Rescript af 3die November sidstleden, har han ikke været tilfreds med tit og ofte at overløbe mig derom, men endogsaa søger dermed at afmale mig for de høie Herrer som Een, der ikke vil lade Folk skee Ret. Hvad angaaer, at Hr. Neves Søn efter mit Raad skal have beskikket ham med 2 Mænd, da forholder det sig saaledes: Hr. Neves Søn kommer til mig og beklager, at da han paa sin Faders og Romøe Sognefolks Vegne havde været hos Hesseldahl for at betale ham det første Qvartal af den ham af Hans Majestæt allernaadigst tillagte Afgift, men Hesseldahl vilde ikke qvittere derfor, vidste han ikke, hvorledes han dermed skulde forholde sig, begjerte derfor mit Raad, som jeg ikke vidste bedre, end at han i tvende Mænds Overværelse tilbød ham Pengene, at det ikke siden skulde hedde, de ingen Penge vilde betale ham, hvilket var jo i sig selv

ikke alene uskyldigt, men endog ved slige Omstændigheder nödvendigt.

Af denne min korte og underdanige Erklæring seer Deres Excellence og de höie Herrer min Opførsel i den Sag og en Pröve af Hesseldahls Konst til at sætte en sort Farve paa uskyldige og redelige Forretninger, ja Beviset paa, at han er et intrigant Menneske, der finder Fornöielse i at gjøre Fortræd. Det Allerværste er endnu, at han derunder gjerne vilde ansees for at have nogen Nidkjerhed for Guds Ære, og da han ikke ret understaaer sig at lade sig mærke dermed for dem, som han kjende, saa bruger han desto mere skriftlig hos dem, som ikke kjender ham, og allermeest paa de Steder, hvor han mener at besmykke sin onde Sag, hvorhen ogsaa hörer dette, at han endelig paa en tvungen Maade skal i hans Memorial til de höie Herrer have indført, at han gaaer i Bön hos Provst Stockemark, hvilket og uden Tvivl er hans fornemste Öiemed, hvorfor han kommer der, at det maatte blive General-Kirkeinspektionen bekjendt, thi anden Hensigt veed man ikke at finde, naar man betragter hans Vandring. Alt dette har jeg ei kunnet undlade, endeel for at oplyse hans Memorial, endeel for at lægge den rene Sandhed og min Uskyldighed for Dagen, men langt ikke for at disrecommandere ham; meget meer vilde jeg underdanigst og ydmygst bedet, at han maatte naadigst og gunstigst conserveres ved den ham allernaadigst tillagte Pension af Sognekaldet, saasom han ellers, som intet kan fortjene, paa ingen Maade kan subsistere.

Ribe, den 29. Mai 1742.

2.

Det slette Rygte, som Sognepræsten for Nykirke og 'Give Menigheder, Hr. Johan Bilhardt har paa sig om ad-

skillige forargelige og liderlige Gjerninger, er saa anstødeligt, at jeg ikke kan undlade, for Deres Excellence og samtlige høie Herrer Sagen at anmelde, for derefter at udbede mig Deres Raad og Betænkning i saa vigtig og vanskelig Sag.

Saasnart bemældte Præstes onde Rygte ved mit Embedes Tiltrædelse blev mig af Adskillige foreholdt, har jeg fra den Tid af brugt al mulig Flid for at faae noget Tilforladeligt, hvorpaa man kunde grunde sin Paaanke, men til Dato ikke fundet Anklagelse eller Anklagere (efterdi Alle frygte ham som en Mand, der er mægtig dreven i Processer) undtagen vedfølgende uden Haand og Navn, som giver Anledning til, hvorledes Sagen kunne oplyses. Men som det er utaaleligt at høre slige Ting, der ere grove Mørkhedens Gjerninger, spargere som en Mand, som burde være et Lys for Andre, saa vilde jeg herved udbede mig Deres Excellence og høistærede Herrer Raad og Betænkning, hvorledes hermed skulde omgaaes:

om De formene det var nok ved Requisition at tage Attester af alle Præsterne i Nörvangs Herred og deromkring paa deres Samvittighed angaaende Hr. Bilhardts Berygtelse og Opførsel, for derefter allerunderdanigst at demonstrere Sagen for Deres Kgl. Majestæt med Forestilling, at slig berygtet og forargelig en Mand burde removeres fra Embedet og en anden ham igjensættes, som Menighederne kunde forestaae;

eller og Deres Excellence og høistærede Herrer finde for godt at han ved ordentligt Lovmaal bör tiltales, og hans Forhold ham overbevises (hvilket kan vare længe formedelst hans bekjendte Udflugter og Vidtløftighed), Deres Excellence og høistærede Herrer i saa Fald vilde da allerunderdanigst forestille Sagen for Deres Kgl. Majestæt og udbede beneficium, at Sagen contra Hr. Bilhardt maa ved alle Retter paa slet Papiir og uden

Betaling föres, da jeg derefter ikke skal mangle at constituere Actor til Sagens lovlige Paatale. Og efterdi Hr. Bilhardt har Rang med Slotspræsterne i Kjöbenhavn og selv *jus vocandi* til sine Nykirke og Give Menigheder og siges nu at ville kalde Een til Adjunctum og Successorem, saa kan jeg ikke forbigaae at melde det, om Deres Excell. og höistærede Herrer maatte i slig Fald finde for godt dette Hans Kgl. Majestæt til den Ende allerunderdanigst at remonstrere, med Begjering, at ikke noget af Hr. Bilhardt udstedt Kaldsbrev allernaadigst bliver confirmeret förend Sagens Udfald, da han nok vil blive uværdig til baade selv at betjene saa og kalde Nogen til dette hellige Embede, saafremt det Mindste af saadanne Ting, som Rygtet er fuldt af, bliver ham lovligt overbeviist. Udi Ervartning af Deres naadige og gunstige Betænkning herudi lever jeg med al underdanig sumission og confid. etc.

Ribe, den 17. September 1744.

3.

Til Cancelliet.

Naar jeg efter Deres Kongl. Majestæts allernaadigste Befaling og min allerunderdanigste Skyldighed skal give min sandfærdige Erklæring over Supplicantens Niels Hjortlunds allerunderdanigste Memorial, er det til Sagens desto mere Oplysning nödvendigt, at jeg allerunderdanigst beretter, at bemeldte Niels Hjortlund, omendskjönt han saavel i denne hans allerunderdanigste Supplique, som ellers vil passere for en eenfoldig og fattig Bonde ved Misbrug af det ham betroede Pund samt havende Lyst til Processer og Rettergang derudi saaledes er övet og drevet, at han i Snedighed (jeg vil ikke just skrive Underfundighed) har faa, der er ham voxen, hvoraf han noksom har givet Prøver ved

de mange for Retten brugte Protester, protocollationer og Udflugter, hvorom udförlig vidner de adskillig for geistlig og verdslig Ret holdte Forhör og förte Tingsvidner, som til Deres Kgl. Majestæts allernaadigste Eftersyn tilligemed denne min allerunderdanigste Erklæring havde blevet over-sendt, dersom de ikke vare saa mange og vidtlöftige, at Posten derved for meget vilde graveres. Den ellers deraf om ham havende Idee bestyrkes fremdeles ved nöie Be-tragtning af hans övrige Omgang og Opførsel, hvoraf jeg alene herved allerunderdanigst vil anföre et og andet Exempel. For nogle Aar siden skeer det, at en Smeds Kone af Vor-basse Sogn, som levede hele Menigheden til Forargelse, af Sognepræsten samme Sted bliver afholden fra Sacra-mentet. Saasnart Niels Hjortlund fik det at vide, erböd han sig strax at ville paatage den Sag og see hende uden publice absolution eller længere Henstand til Sacramentet forhjulpen. Derpaa bliver en Attest om bemeldte Kones ulastelige Forhold skrevet, og af Sognemændene under-skrevet. Saasnart nu Niels Hjortlund havde faaet samme, giver han i Smedens Navn en Klage ind til mig over Præsten, at han nægtede at antage hende til Sacramentet, oمند-skjönt han formeente hende at være uskyldig, hvilket han af hosfølgende Attester vilde bevise. Men som Mandens mig forhen bekjendte Naturel foraarsagede hos mig nogen Misstanke om Attesternes Rigtighed, lod jeg samme lovlig undersøge, hvor da befandtes, at ikke alene Original-attesterne tildeels i Stilen differerede fra de til mig ind-sendte Copier men endog Lovens Eed under Originalerne med anden Haand, Pen og Blæk var undertegnet, da det af Tingsvidnet under 22de September 1744 ved mange Vidners eedelige Udsigende bevises, at benævnte Eed ikke var under Attesterne, da de af Sognemændene bleve under-skrevne; at jeg ikke skal melde om, hvorledes han i et Brev til Smeden af 18de Mai 1743 skriver, at han den

samme Sag angaaende har været hos mig paa Lydomgaard i Vester-Herred (uagtet jeg aldrig har været paa det Sted, end mindre seet eller talt Niels Hjortlund der), og i et andet uden Datum har han ikke undseet sig ved at skrive samme Mand til, at han for desto snarere at gaae sin Sag vel igjennem, har foræret mig 2 Specier og min Famulus 4 Mk. dansk, hvilken Beskyldning vel i sig selv er temmelig nærgaaende, men da Herren veed, at det er en grov Calumnie og Usandfærdighed, saa er det mig ogsaa nok; at han samme siden for Retten har fragaaet; hvorledes hans Omgang har været med hans egen gamle Fader, med hvilken han forhen offentlig har procederet, er Gud og hver Mand i Egnen bekjendt; hvorledes han tverimod hans dyre Eder og contestationer har villet forurette Grindsted Sognemænd ved Tiendens Oppebørsel m.v., det vil Deres Kgl. Majestæt allernaadigst behage at erfare af Sognepræsten Hr. Claus Haagens indhentede Erklæring, som herhos in copia til Deres Kgl. Majestæts allernaadigste Eftersyn allerunderdanigst vedlægges. Og som da saadan hans Omgang var hele Menigheden bekjendt, han ikke heller efter Sognepræstens derom först i Eenrum og siden i Medhjælpernes Overværelse gjorde Formaniger har villet erkjende og deprecere sin givne store Forargelse, er Præsten nødtvungen mod saadan et i sin Forargelse fremturende Lem at bruge Kirkens Disciplin, og kan jeg ikke see, at Præsten derudi har forset sig men meget mere, om han ved saadan Niels Hjortlunds ubodfærdige Tilstand havde continueret i den forhen snarere formegen end forliden brugte Lemfældighed; thi som han er en Huusholder over Guds hemmelige Ting, saa staaer han ogsaa til Regnskab og Ansvar for sammes administration, og Guds Ord tilholder ham nøie at paaagte, at Perler ikke skal kastes for Sviin, ja Deres Kgl. Majestæts paa Guds Ord grundede Lov forbyder i den af Præsten i hans Erklæring allegerede Ar-

ticul uden publique Absolution at antage dem til Sacramentet, som ere overbeviste Meen-Eed m. v. Thi kan jeg ikke andet end paa Præstens Vegne allerunderdanigst udbede Deres Konglige Majestæts allernaadigste Haandthævelse over ham i hans Embede, med allerunderdanigst Forbøn, at han, som foruden den tvende Gange erlidte Fæstyrning har maattet gjøre saa store Bekostninger paa Tingsvidners Förelse etc. fra videre Process med denne vidtløftige Mand allernaadigst maatte forskaanes, hvorved ikke alene andre retsindige Lærere meget vilde opmuntres til at forrette Deres Embede med al Alvorlighed efter Guds Ord og Deres Kongelige Majestæts allernaadiste Lov og Forordninger, men endog Andre, som kunde være ligesindede med Niels Hjortlund derved afskrækkes baade fra deres onde Levnet og Forsæt ved Processer at fatiguere deres Sjelesörgere, hvis Indkomster, fattige Omstændigheder og övrige Embeds Forretninger forbyder dem at udholde samme; og kunde da denne Sag uden videre Process allerlettest vorde afgjort, om det maatte behage Deres Kongl. Majestæt derudi selv allernaadigst at decidere, at Supplicanten Niels Hjortlund uden foregaaende publique deprecation i Grindsted Kirke til det höiærværdige Sacrament ikke maa admitteres, samt at han til aabenbar Skrifte ikke maa antages förend han viser mere Lydighed mod hans Lærere, som skulle gjøre Regnskab for hans Sjel, og lader sig af Guds Ord lede til den rette Vei til Salighed; paa hvilken Maade den foragtede Kirkedisciplin, som dog burde være en Muur og Gjerde mod den i christne Lande herskende Ugudelighed og deraf flydende Guds retfærdige Dom og Vrede, nogenlunde kunde vedligeholdes. Thi som Processer er denne Mands Element, saa er og hans Hensigt ved den allerunderdanigst ansögte Commission slet intet andet end ved Rettergang og derved tusinde brugte Konster at fatiguere og overvælde Præsten og saaledes

bane sig Veien til det høiærværdige Sacramente at nyde uden nogen sin Synds Erkjendelse eller Forsæt om allermindste Levnets Forbedring. Jeg indstiller alle Ting til Deres Kongl. Majestæts høikongelige Naade og Nidkjerhed for Guds Ære og hans Kirkes Bedste; og Herren den store Overhyrde skal derfor uendelig velsigne og glæde Deres Kongl. Majestæt i Tid og Evighed!

Ribe, den 16. August 1748.

4.

Til Cancelliet.

Da jeg paa min Visitats i Hjerm Herred er kommet i Erfaring, hvorledes Beboerne paa den lille Ö Vænøe, som er annecteret til Hjerm og Gjemsing Menigheder her under Stiftet höiligen ere at beklage i Henseende til at deres Præst, som boer paa det faste Land, undertiden om Vinteren formedelst den farlige og sær vanskelige Overfart, som endog har kostet en Præstes Liv, ikke kan komme der til Landet at forrette sit Embede med Prædiken, Sacramenternes Administration, Syges Besøgelse i deres Dödsstund m. v., saa har det alletider lagt mig meget paa Sinde, hvorledes disse arme Indvaaneres höie Trang paa nogen Maade kunde afhjælpes, hvorfor jeg ogsaa har bedet Hr. Consistorialraad Thomas Jermin, som er Sognepræst til Hjerm og Gjemsing samt dette Vænøe, paa det nöieste at overtænke Sagen og søge at udfinde et Middel, hvorledes saadan Mangel kunde remederes, saa jeg da Deres Kgl. Majestæt til forventende allernaadigst Approbation allerunderdanigst vilde forestille, til hvilken Ende han ogsaa ved den derværende Capellan-Vacance har tilskrevet mig med følgende hans originale Brev, hvorudi han ikke alene godvillig afstaaer samme Vænøe Kald og lover paa egen Bekostning at lade opsætte til Præsten et

beboeligt Huus, men endog gjør det Forslag, at den Sognepræst, som paa Öen blev beskikket, skulde tillige nyde Degnens og Skoleholderens Indkomster, paa den Maade, at han ved en Anden skulde forsyne Degnestolen og selv informere Ungdommen, hvilket i Henseende til, at Menigheden kun er liden, ogsaa gjerne kunde lade sig gjøre, allerhelst bemeldte Consistorialraad erbyder sig at fornöie Degnen for de faa Indkomster hannem af dette lidet Kald kunde tilkomme. Men, allernaadigste Konge! om end alle disse Indkomster til en Sognepræst bleve henlagte, saa vil det dog blive ganske lidet for ham, da Sognets Hartkorn kun skal være noget over 50 Tdr. Desaaarsag man med desto større Vished kunde vente at faae en retsindig Mand dertil, dersom det maatte behage Deres Kgl. Majestæt, som selv allernaadigst har *jus vocandi*, af Kgl. clemence at give Præsten allernaadigst Löfte om promotion efter 6 Aars tro Tjeneste og allernaadigst forunde ham Kaldsbrevet gratis. Jeg indstiller alle Ting til Deres Majestæts allernaadigste Resolution, og herudi saa meget desto mere implorerer allerunderdanigst Deres Majestæts Naade og Mildhed, som dette Forslag sigter til Guds Ære og disse Deres Kgl. Majestæts fattige Under-saatters aandelige og evige Velfærds Befordring.

Ribe, den 23. Juni 1749.

5.

Til General-Kirke-Inspections-Collegiet.

Da Deres höigrevelige Excellence og samtlige höist-ærede Herrer General-Kirke-Inspectores ved naadigst og gunstigst Skrivelse af 6te hujus forlanger min Erklæring om den opkomne Stridighed mellem Sognepræsten Hr. Jörgen Fog til Feuling og Holsted Menigheder og de tvende Bønder S. P. O. og H. J. i Feuling Sogn, saa

indberettes herved underdanigst og ydmygst Sagen i sin rette Sammenhæng saaledes som følger :

I November Maaned 1759 anmeldte ovennævnte Sognepræst, at benævnte Mænd ikke vilde lade den ene sin Søn, den anden sin Broder med andre Confirmander gaae til Degnen. Da jeg spurgte, om dem fattedes Kundskab, efterdi han vilde have dem til Degnen, svarede han, at han for den Skyld ikke forlangte dem derhen men Andre til Exempel og det i Følge Skole-Instruxen af 23. Jan. 1739, som siger, at Degnen skal være forpligtet efter Præstens Anviisning at öve Saadanne i det Mindste een Gang om Ugen, samt Skole-Fundatsen, som forbinder Degnen at føre dem til Perfection; at de til Confirmation og det høiærværdige Alterens Sacramente kunde eragtes at antages. Og som jeg nu ansaae dette for en Iver hos Præsten for Ungdommens Underviisning, men de Andres Forhold derimod for en Særindethed og Gjenstridighed, især da een gang kun blev forlanget, at de skulde lade Börnene gaae 5 ad 6 Dage til Degnen i Skole, saa resolverede jeg, at de skulde lade dem gaae den ommældte Tid i Skole, eller takke sig selv, om deres Børn til Confirmation ei bleve accepterede. Men jeg tilstaaer gjerne, at jeg uden Tvivl var gaaet en anden Vei, dersom de tvende Bønder, da de kom til mig med Bitterhed og Pukken, om de ikke strax fik den Ordre til Præsten som de vilde, kunde i den Sted stillet mig Sagen for som den var i alle sine Omstændigheder. Jeg ventede desuden aldrig andet, end ved min Resolution at faae dem bevægede til Lydighed, og kunde ikke troe, at Nogen var saa unaturlig, at kunne udvælge for sig og Sine saa stor Fortrød i Stedet for saadan liden Föielighed. Men de bleve ved deres Mening og Drengene af Præsten udelukte ei alene fra Confirmation, som var mig meget ukjært, men endog fra hans Information.

Nogen Tid derefter, nemlig den 6te Mai, forlange bemeldte tvende Mænd af mig, at jeg ved en upartisk Provst eller Præst vilde lade offentlig for Menigheden deres Børn examinere med de Bedste af dem, som vare blevne confirmerede, da de vilde bevise, at de ikke havde nær saa god Kundskab som deres Børn. Men hvor gjerne jeg igjen vilde føie de stakkels Folk i alle muelige Ting, kunde jeg dog ei resolve dertil. Jeg ansaae det meget betænkeligt, ei alene fordi det var Sognepræsten meget imod efter hans Skrivelse til mig af 4de November 1760; thi dersom disse efter almindelig Formodning vare blevne befundne dygtigere end de til Confirmation antagne, vilde det blevet et hardt Anstød hos Almuen for Præstens Embede, som man gjerne intet skaaner; men endog især, fordi der var stor Splid og Forvirring i Menigheden over denne Sag, saa jeg frygtede for onde Hændelser, ifald saadan Examen var bleven foranstaltet, at jeg ikke skal tale om, at bemeldte tvende Drengene vare blevne udelukte fra Confirmation ei for Mangel af Lærdom men Lydighed. Men efterdi Mændene paastode, at de behövede saadant Beviis om deres Sønners Dygtighed til dermed at belægge den Klage, som de agtede at indgive paa höiere Steder, holdt jeg det raadeligere, at Provsten med Assessores for sig kaldte og examinerede dem, for at erfare og bevidne deres Kundskab, samt om og hvordan de fandtes beqvemme til at confirmeres. Men da Provsten var en Svoger til Hr. Fog, forsaarsagede dette og Betænkning og Opsættelse, allerhelst, da jeg erindrede, at de tvende Mænd i Skrivelse til mig af 6te Mai 1760 tilforn selv havde protesteret derimod.

Imidlertid som disse tvende Bønder meget tit kom her til Byen, ja ofte til mig med deres Procurator anlangende denne Sag, og jeg derved fandt mangel Leilighed til at forestille dem, hvilken jammerlig Tilstand i en

Menighed det var, naar der var Splid mellem Lærere og Tilhørere, som burde staae i den største Enighed til at forarbeide paa begge Sider deres Saliggjørelse med Frygt og Bævelse, saa mærkede jeg aldrig hos dem saadan Gjenstridighed og Forbittrelse som för, men derimod efterhaanden mere og mere en Længsel efter at forliges med deres Sognepræst, forsikkrende, at de vilde gjerne föie sig i alle Ting saavidt muligt; den Sag med Degnen skete ikke af Modvillighed, de holdt deres Börn fra ham, ei alene fordi de intet lærte der, men fordi Degnen havde Had til dem, saa de ikke kunde före over deres Hjerte at lade dem gaae derhen, vilde ellers gjerne fornöie Degnen for deres Börn og i det Övrige bevise hvad de sagde.

Men da dette gav mig paa den ene Side noget Haab om, i nogen Maade at faae denne Forargelse dæmpet, saa gjorde det mig derimod desto mere ondt, at jeg ikke mærkede hos Præsten den Omhyggelighed til at vinde dem med Kjerlighed som jeg önskede; og især bedrövede mig, at da disse Mænd saavidt jeg mindes ved Juletider tilböd, at deres afviste Börn skulde gaae med de nye Confirmander til Præsten at undervises saatit han vilde, at han endda ligestærkt paastod, at de skulde gaae i Skole hos Degnen. Mig syntes: 1) hvad de tvende Bönder angik, at havde de forseet sig, da havde de og lidt derfor tilstrækkelig, deres ustandne Fortræd, mangfoldige besværlige Reiser og Omkostninger vare meget større end Nogen skulde troe; — og 2) hvad Börnene angik, da har jeg tilforn beklaget, at jeg i Begyndelsen kunde ingen ret Indsigt faae i adskillige Ting i denne Sag, i hvor meget jeg end bemöiede mig. Præsten og Provsten, som skulde givet mig samme, vare, saa syntes, interesserede i Sagen. Saaledes havde jeg kun en slet Tanke om de to Dreng, fordi de i Præstens Breve hedte kun ulydige og gjenstridige. Men siden jeg mærkede, at han forstaaer den

Ulydighed og Gjenstridighed imod Kongens Forordning, nemlig at de ikke gik i Degnens Skole, og han vidste, at det var dem forbuden at gaae til Degnen, han og aldrig har givet dem Skyld for noget andet end det samme, følgelig var fra først af beviist om deres Uskyldighed, hvorfor giver han dem da de hesligste Navne, hvorfor jog han da uskyldige Börn bort fra sin Confirmation? da de saa gjerne vilde blevet der; hvorfor hjalp han dem ei til Confirmation, da han aldrig har nægtet, at det jo kunde skee? Kunde han ikke anklaget Forældrene for Övrigheden til Afstraffelse, naar de vare skyldige, og skaanet de Uskyldige? Ja med hvad præsteligt Hjerte kunde han udelukke Saadanne fra Confirmation og det ei alene paa et heelt Aar men endog atter igjen paany afvigte Qvasimodogeniti.

Jeg foreholdt ham, at den allernaadigste Instrux's Öiemed nemlig Börnenes forsvarlige Underviisning var opfyldt, som för er beviist; desforuden staaer der vel, at Degnen skal være pligtig til at lære hvo ham auvises, men ikke at de skal gaae der i Skole, som det ikke behöve. Ved denne Perfection, som Degnen efter Fundatsen skulde före dem til, forstaaes vel her ingen anden, end den han pleier at give sine Disciple; at Andre af dem tager ondt Exempel var en Fölge af hans unödige Paa-stand. Thi i slige Tider fölger hver sit Partie; alt dette faldt, naar man viste Kjerlighed og Föielighed. Desuden var den Sag let hjulpen, thi de, som ikke behövede Degnens Information, var det Synd at jage derhen. Det vilde give en slet Opmuntring for flittige Disciple, om de skulde nödes til at holde Skolegang ud med de Dovne, bare for Exemples Skyld. Der maa jo bruges Forstand i alle Ting, og derfor befaler den allernaadigste Instrux, at det skal skee efter Præstens Anviisning, som bör for staae hvo der bör og hvordan de bör undervises. De,

som behövede Degnens Information, og vilde ikke, kunde man let lære det, nemlig foruden anden med den retfærdige Straf, som de tvende Drengene lide uskyldig, og som vel ingen let skulde lystes ved at fortjene. Her burde man for Alting faae denne Forargelse i Menigheden dæmpet, allerhelst det kunde skee ved saa liden en Föielighed, og især betænke, hvor langt det er fra den allernaadigste Instrux's Mening, ja hvor stridende mod vor allernaadigste Konges allermildeste Hjerte, at hans Forordning bruges til at plage hans uskyldige smaa Undersaatter.

Af ovenbemeldte vil Deres höigrevelige Excellence og höistærede Herrer naadigst og gunstigst mærke:

- 1) Hvad Böndernes Paastand er, at, efterdi de have holdt deres Börn paa det allerflittigste i Skole, saa de vidste hvad Andre lærte hos Degnen, saa vilde de ikke, at de der skulde spille deres Tid med videre, som ovenfor er meldet.
- 2) Sognepræstens Paastand er denne, at Degnen er skyldig at undervise de Unge efter Kongelig allernaadigst Instrux og Præstens Anviisning. Og da han nu har anviist disse to Drengene at gaae til Degnen, saa vil han blive derved til det Yderste, og det er den Nidkjerhed, han i sine Breve beraaber sig paa mod Kongens Forordninger.

Men da her var nu intet Haab til nogen kjerlig Forening, og de tvende Bönder igjentog deres Begjering om at faae deres Drengene examinerede, skrev jeg i Dec. 1760 til Provsten i nærmeste Herred, Hr. Jochum Frederik Neumann i Gjörding, at han med tiltagne Assessores vilde indkalde bemeldte Mænds Börn, nöie overhøre dem i Saliggjörelsens Kundskab, skrive hvert Ord, som blev spurgt og svaret, i en Protokol og mig samme derpaa tilsende.

Men inden denne Examen blev foretaget, indfandt sig hos mig oftbemældte tvende Mænd tilligemed en forstandig Mand af deres Egn, som foreholdt mig mit Løfte, om selv at komme til Feuling for at see Sagen nedlagt. Det gjorde mig hjertelig ondt, at jeg nu som tilforn ved svagt Helbred var hindret, allerhelst da jeg bemærkede hos bemældte tvende Mænd endnu større Længsel efter at forliges med deres Præst; overtalede derfor Apotheker C. her i B., en christelig, forstandig og sagtmodig Mand, som er Svoger til oftbemældte Hr. Fog, först at reise derhen til samme Forlig at stifte, hvilken ogsaa, da han mærkede Mændenes Attraa efter Fred, var strax villig og tog Aftale med dem, at han vilde komme derhen anden Dagen derefter, og at de skulde holde sig hjemme indtil der kom Bud til dem at möde ham i Præstegaarden.

Da imidlertid var ankommen Indkaldelse fra Provsten i Gjörding, at de skulde anden Dagen möde til ovenbemældte Drengenes Examen, og de nu ikke vidste, hvad de helst skulde udvælge, besluttede de at söge Forliget, som dem var meest angelegen; thi begge Steder kunde de ikke være, da Hunderup Kirke, hvor de skulde möde, ligger 2 Mile derfra. Saaledes have Mændene svaret mig, da jeg spurgte: hvorfor de ikke mödte Provsten og Assessorer i Hunderup Kirke; og det er den Ulydighed, hvilken Hr. Fog taler om, at de har viist mod Hr. Provst Neuman.

Imidlertid gik det mig nær, at ei alene denne Examen men endog ovenstaaende Forlig begge paa eengang bleve forhindrede. Thi vel indfandt Apothekeren sig i Feuling, men Hr. Fog, formodentlig for at afskrække ham og en god Ven, som var med i samme Ærinde for at tale om Forlig, viste dem mine allerförste Breve i denne Sag, da denne dog nu havde en ganske anden Skikkelse; og maatte de gode Mænd reise af med den Tak: „om de ikke havde andet at bestille“.

Hvor inderlig det krænkede mig, at saadan Strid og Forargelse, som endog udbreder sig i andre Sogne, skulde fremture ved bare stiv Paastaaenhed, kan Ingen udsige. Jeg skrev derfor en Ordre til Hr. Fog af 26de Januar om at antage disse Drengene og atter een af 6te Februar, da jeg samme Tid faldt i en meget haard Sygdom, som varede hele Fasten igjennem.

Dog — da jeg kom mig lidt-igjen imod Paaskefesten, og erfarede, at Hr. Fog skulde atter ville udelukke de tvende fattige, uskyldige Drengene, skrev jeg 2den Marts paany en Ordre til ham, som alle tre hermed underdanigst og ydmygst vedlægges. Men da jeg af hans Svar ei kunde sec, hvad Vei han vilde, skrev jeg til Provsten i Herredet Hr. Bützow, at saafremt Hr. Fog ikke vilde tage de tvende Drengene til Confirmation, Provsten da vilde kalde dem for sig, og naar han fandt dem beqvemme, antage dem blandt sine Confirmander. At Provsten har tilskrevet Bønderne, men at de ikke forstode, at Brevet var fra Provsten, begge sees klart af deres Underskrift; og det er denne Ulydighed, som Hr. Fog taler om, at de have beviist mod Hr. Provst Bützow, da de ei vidste, at han havde skrevet dem til. Vel skrev Provsten mig til, om han atter skulde indkalde dem, men efterdi jeg fik Brevet for sildig, gik dette ogsaa overstyr. Saa uheldig var jeg da og i dette Foretagende.

For endelig at vise, hvorledes han har baaret sig ad med begge mine Ordre om at antage de tvende Drengene til Underviisning blandt sine Confirmander, da vilde De høigreveelige Excellence og høistærede Herrer naadigst og gunstigst mærke: at han

- 1) intet agtede de tvende første Ordre.
- 2) da han har faaet den tredie, tager han Drengene an, for ikke at vove det for yderlig.

- 3) Da Ingen tvivlede paa og han selv aldrig kan nægte, at han jo havde isinde at holde Confirmation afvigte Qvasimodogeniti, saa besluttede han ingen at holde, da disse to Drengene vare komne til ham, at han endnu kunde vise sin Myndighed og derhos en subtil Maade til at illudere sin Biskops Ordre paa.

Jeg tager mig herhos den underdanige Frihed at spørge:

- 1) dersom end slet ingen af hans mange Confirmander havde kunnet antages til Confirmation, burde han dog ikke have holdt Confirmation for de to uskyldige Drengene.
- 2) om der da var falden nogen casus for, som syntes at kunne hindre det, burde han da ikke melde mig det, og ikke saa egenmægtig handlet i saa vigtig en Sag, som havde kostet saa usigelig megen Fortræd og Möie, og paa hvis Udfald at see Alles Öine vare rettede.

Dette skulde jeg ikke undladt strax at andrage for Deres Excellencer og höistærede Herrer General Kirke-Inspektore, men maa bekjende, at det er bleven hindret, ei alene af tvende siden den Tid udstandne haarde Sygdomme, som jeg ei endnu har forvundet, men endog Ömhed over at anklage bemeldte Hr. Fog, förend jeg blev nödt dertil.

Men da dette nu er Sagens rette Sammenhæng, saa haabes underdanigst og ydmygst, at Deres höigrevelige Exc. og övrige höistærede Herrer naadigst og gunstigst deraf bemærker:

- 1) At Hr. Fog ingen Föie har havt til sin Klage imod mig, at jeg har ladet mig overtale til at beordre ham til at antage Börnene samt at föie Bönderne, fordi jeg overlöbes af dem, som begge ere haarde men i. d. ufortjente Beskyldninger; men at meget mere af den hele Sag er aabenbart, at jeg 2) har staaet Præsten bi i hans Embede paa det Yderste, saalænge han efter min Indsigt havde Ret. Men ligesom Intet er Guds Kirke gavnligere og

glædeligere, end en gudelig, alvorlig og kirkelig Myndighed i Lærestanden, som alene søger Guds Ære og Menneskenes Ophbyggelse, og derimod Intet afskyeligere, end naar Kongens Lov og Forordninger misbruges til at drive Herredømme over Herrens Ære, saa har jeg: 3) billig havt hjertelig Medlidenhed med de uskyldig Forurettede og kunde hjulpet dem til Rette, dersom Hr. Fog havde statueret Subordination. Men da jeg ei kan dølge længere, at han 4) derimod har tilsidesat mine Formaninger, meget letsindig og foragtelig trakterede mine til ham ergangne Ordre, og derimod handlet mod sin dyre Eed, ja Deres Kgl. Majestæts Love og Befalinger, og der er ingen Ting, som finder større Medhold end ustraffet Egenraadighed, saa nødes jeg til at udbede mig den Naade og Godhed hos Deres Excellence og høistærede Herrer, at ved deres høitformaaende Forestilling hos Deres Kgl. Majestæt mit Embede maa nyde den allernaadigste Forsvar og Satisfaction, at Hr. Fog kan lære i Fremtiden at vise den tilbørlige Lydighed *).

Ribe, den 21. August 1761.

Jeg forbliver etc.

6.

Til det Kongelige danske Cancellie.

Af indlagte Provst Fabricius i Varde hans Erklæring maatte allernaadigst erfares, hvor ublue Supplikanten Hr. Lemvig i sin allerunderdanigste Memorial haver beløiet samme brave Mand som ei alene til sin Alderdom har passeret for en retsindig, kjerlig og forsigtig Lærer, men

*) I Landemods-Protokollen forefindes et Udtog af det Kongelige Reskript, som udsiger, at Stiftsbefalingsmanden tilrettesætter Hr. Jörgen Fog for hans imod Biskoppen og hans Ordre viste Opsætsighed og Ulydighed, samt tillige paalægger ham at betale 10 Rd. Mulkt til fattige Præste-Enker i Stiftet.

som endog især i denne Sag ei alene med stor Taalmodighed har baaret Hr. Lemvigs utallige Urimeligheder og Grovheder imod sig, men endog ved sin fermete og vigilance ustridig været Middel til, at bemeldte Hr. Lemvigs Kone ikke slet er omkommet i hendes Elændighed, ligesom det og af Ltr. B. er öiensynligt, at vor kjere Stiftsprovst Stokemarck, som bær sine graae Haar med Ære i Guds Kirke, bliver afmalet med de sorteste Farver, just fordi Han og Hans af inderlig Medlidenhed over denne Kones Nöd og Elændighed har forekommet, at hendes Mand ikke kan have den Glæde, fremdeles at pine og qvæle hende. Hvad hans Klage mod mig angaaer, forholder Sagen sig saaledes: 1) Da det rygtedes fra Mandö om Hr. Lemvigs onde Op'ørsel mod sin Hustrue ogsaa der paa Landet, hvilket hun og skriftlig tilmeldte mig, var jeg heel svag og asfmægtig, og havde gjerne til en anden Tid opsat denne Sags Undersögelse, hvis jeg ikke havde havt Haab om, derved at forekomme en Ulykke, som almindelig befrygtedes. Jeg skrev efter dem begge, thi jeg ventede ikke et sandt Ord af ham, dersom hun ikke var tilstede, men befrygtede dog, at han vilde komme ene med Brev fra hende, at hun var syg og havde Intet at klage paa Manden, hvilket han lettelig kunde true hende til at skrive. Da det nu og skete saaledes, og jeg fornam, at hendes Broder vilde sende en Vogn efter hende, som formodedes at kunne være i Ribe Dagen derefter Klokken 2, lod jeg Hr. Lemvig sige, til bemeldte Tid tillige at indfinde sig. Er han den Dag kommen saa ofte til mit Huus som han skriver, da kan det ikke være skeet i anden Hensigt, end at han vilde have noget at klage paa mig. Jeg fordrede ham ikke tiere eller i anden Hensigt, end allerunderdanigst er ommeldt; og at han siger, han i mit Huus er bleven haanlig afviist, er usandfærdigt og ikke Nogen endog den Allerringeste vederfaret. 2) Da Hr. Lemvig til bestemte Tid var an-

kommen og hans Hustrue $\frac{1}{2}$ Time derefter indfandt sig ogsaa frisk og sund, ledsagede min Kone hende (fordi hun var undseelig) til Dören og vinkede ad mig for at lade mig vide, at hun var ankommen; og da jeg for Afsagt besværlig kunde komme op, gik Stiftsprovsten til Dören og derpaa sagde mig, at hun var kommen — det var den visse Mand, som han skriver om. Da Madame Lemvig var indkommen, spurgte jeg hende, om hendes Mand ogsaa havde slaget hende paa Mandö, og som han kort för hun indkom, svarede med stor Frækhed paa det Spørgsmaal, at han der aldrig havde lagt en vred Finger paa hende, saa bekjendte hun nu derimod, at han der ogsaa havde slaget hende, sparket med sine Støvler hendes tilforn af ham forstödte Knæer, slaget hende paa Munden og hendes Arm til Skade, saa hun maatte lade den læge af en Mand paa Landet, spyttet hende i Ansigtet etc., som han ikke kunde svare et Ord paa — alt dette gaaer han forbi. Da jeg saavidt var underrettet om Sagen og alvorligen havde tiltalt ham derfor, men mine svage Kræfter tillod ikke videre denne Gang, saa skete det derpaa, som Stiftsprovsten i sin Erklæring har andraget, at den elændige Kone, efterat hun havde drukket The, fandt Leilighed til at undkomme til hendes Broder, som af ovenmeldte Ltr. B. allernaadigst maatte erfares. 3) Med Kopien af det allernaadigste Rescript, som han klager ikke at kunne faae, gik det saaledes til: efterat samme var blevet ham tydeligt forelæst, begjerte han engang derefter at faae Copie deraf; jeg svarede, at det var kommet tilbage til Stiftsbefalingsmandens Archiv, der kunde jeg og ladet ham sögt det. Men for at tjene ham, lovede jeg, saasnart jeg kunde faae Tid dertil, at lade det Kongl. Rescript hente og ham deraf Copie ved hans Kones Broder tilsende, hvilket han var ret tilfreds med. Men som han endda ofte för den belovede Tid sendte Bud derefter, saa blev det ved en Mand af hans Menighed, som

af ham dertil var udsendt, en Dag før Tiden ham tilstillet. Har nu samme hans eget Bud ikke leveret ham det før efter hans Kones Broders Ankomst, som han foregiver og klager, saa er Skylden hos samme Bud. Men hvorfor lod han det da saa ofte fordre inden det var ham lovet og man kunde faae det expederet? sandelig efter min Indsigt af ingen anden Aarsag, end at han vilde have noget at klage, laste og angive for Deres Majestæt. 4) Hvad den Person Hesseldahl angaaer, som han ønsker sig til Procurator, da er samme for 30 Aar siden allernaadigst kaldet til Hospitals og Froprædikens Præst her i Ribe. Men da hans slemme Rygte var opdaget, blev Kaldsbrevet igjen strax frtaget ham; efter den Tid var han kaldet til Degn paa Romö, men anrettede der saa megen Tumult, at han efterat Sagen ved en Kgl. Commission en Tid lang var undersøgt, blev af hans Kgl. Majestæt Christiano Sexto gloriosissimæ memoræ afsat fra sit Degne-Embedet og vel tilladt at beholde sine Degne-Indkomster, fordi han Intet havde at leve af, dog med den Condition, at han aldrig mere maatte komme til Romö. Efter den Tid har han opholdt sig her i Ribe, men da det vilde blive for vidtløftigt al hans urolige og fortrædelige Opførsel at berøre, vil jeg alene mælde, at han i Anledning af en Klage over mig til det Kongl. General-Kirke-Inspections-Collegium, af dette fik Befaling, at han ei mere maatte skrive dem til. Han har mangan Gang været furieux og rasende i lang Tid, naar han enten ikke noksom kunde eller ganske ustraffet vilde hevne sig paa Folk, og det er endnu ikke afgjort, om han alene har gjort sig saaledes, eller Gud har tilladt, han virkelig er blevet saaledes, som han i Begyndelsen har anstillet sig. Denne Mand er det, som Hr. Lemvig udbeder sig til Procurator, ei alene af General-Kirke-Inspectionen, men endog af Deres Kongelige Majestæt selv, og det ei af Mangel paa Lovkyndige her i Egnen, hvor det endog ei fattes paa dem,

som gjerne omsonst ere til Tjeneste, thi Ugudelighed fattes aldrig Medhold, men fordi han ingen kjender, som er bedre skikket til at chicanere Den, som paa Embeds Vegne bør træde op mod det Onde — — —

Hvilket jeg paa Hr. Lemvigs ubillige Andragende ikke har kunnet undlade efter Deres Kongelige Majestæts aller-naadigste Befaling herved allerunderdanigst og sandfærdigst at erklære. Forblivende etc.

Ribe, den 31. August 1762.

7.

Til General-Kirke-Inspections-Collegiet.

Deres Excellence og høistærede Herrer foraarsages jeg herved underdanig og ærbødig at indberette følgende Sag imellem Hr. Knud Lang, Sognepræst for Vilslev og Hundrup, og Een af hans Tilhørere Peder Christensen, Möller i Jedsted i bemeldte Vilslev Sogn.

I Aaret 1754 begyndte Mölleren først at yttre sin Ondskab mod bemeldte hans Sognepræst, hvortil han tog Anledning af en kort Tid tilforn opkommen forargelig Uenighed imellem ham og en i Nærheden af Möllen boende fattig Huusmand og Kone i Sognet, som han trakterede saa ilde med Skjeldsord, Hug og Slag, at Præsten efter deres derover til ham førte Klagemaal raadede dem til at sælge og forlade Huset og opsøge sig en anden Bopæl i Sognet, for at leve i Fred og Rolighed, hvormed Mölleren selv anstillede sig at være fornøiet, men fortrød dog hemmelig paa, at han skulde slippe disse Naboer, som havde været ham til daglig Tjeneste og end mere, at han skulde betale det af dem forladte Huus med en liden Penge af 10 Sl.dl., efterdi han ikke vilde unde nogen Fremmed det, men tænkte at kunne have aftvunget dem det for Intet, endskjönt det paa ingen Maade tilhørte hans Mölle.

Han besluttede derfor at hevne sig paa Præsten, siden han ikke videre kunde faae sin Hevn udført paa Beboerne selv og offrede ham til de paafølgende Høitids-Dage alene 6 Skilling Dansk for sig og sin Hustrue i Stedet for det forhen sædvanlige Offer af Möllen 4 Mark Dansk. Der- ved lod Præsten det forblive, efterdi han hellere vilde lide Uret end indvikle sig i en vidtløftig og bekostelig Proces, som mulig i hans Livstid ikke kunde komme til Ende igjennem alle Vidtløftigheder i det Slesvigske, men Möl- leren blev deraf desmere fræk og forhærdet, og for sig og Hustrue offrede Præsten til hver Høitid i mange Aar derefter kun 2 Skilling Dansk til Spot, men Degnen gav han der- imod 24 Skilling, foruden mange andre Præsten tilfødte Chicaner, som han selv udtrykkelig tilstaaer (Litr. B.), hvilket Alt Præsten overbar med Taalmodighed, indtil Mölleren, som mere forbittredes af Præstens Sagtmodig- hed, gjorde det i Aaret 1761 paa en beviislig Maade saa grovt ved skammelige Skjeldsord, lögnagtige Beskyldninger, skjændig Spotdrivelse med hans Person og Embede og haarde Trudsler mod hans timelige Velfærd, at Præsten maatte nødes til at anlægge Sag imod ham, som vel i Begyndelsen pukkede og trakteredede Stevningsmændene paa en voldsom Maade men siden ved nogle gode Mænds Mellemlhandling overtalede Præsten til at frafalde Sagen imod ham, som han selv saae og tilstod vilde drage ulykke- lige Følger efter sig for ham, og til den Ende gjorde Præ- sten en sømmelig deprecation for Retten ved Hunderup Birke-Thing, hvorudi han udtrykkelig tilstaaer alt sit straf- værdige Forhold og afbeder samme, men lover tillige den bedste Forbedring og i Mangel deraf at underkaste sig al den Straf hans forrige Opførsel haver fortjent, som da ganske skal staae ham aaben; ja end mere til Beviis paa hans foregivne forandrede Sindelag erbyder sig til ei alene at betale de afvigte Aar Præsten saa uforsvarlig forholdte

Höitids Offringer efter Usance, men endog uvægerlig at give ham herefter som sædvanlig 4 Mark til hver Höitid for sig og Hustrue, som han udtrykkeligen tilstaaer at være Præstens Rettighed, efterdi hans Formænd og han hverken have nydt eller nyde andet af Möllen saasom Korn, Qvægticnde, Smörbör eller anden Smaaredsel uden alene det stipulerede Offer. Men hvor slet og ilde han har meent og opfyldt sit gjorte Löfte saavel i det Ene som Andet, kan deraf sees, at han ikke alene i de paafølgende Aar og indtil denne Tid hverken har betalt af det resterende Offer, mindre offret det Ringeste til Præsten, som i alle disse Aar ikke har nydt den mindste Deel af dette Sted, hvilket han dog med en bestandig Taalmodighed har maattet lade passere uden mindste Paatale, endskjönt han dertil har havt den störste Föie. Men det, som er det Værste, Mölleren har siden den Tid yttret den störste Bitterhed, Had og Foragt i Ord og Gjerning imod bemeldte sin Sognepræst og hans hellige Embede.

Anno 1762 skrev han med egen Haand i en efter Kgl. Ordre ombaaeren Collect-Bog til Nörre-Sogns Kirke i Viborg: „Gud velsigne Kirken, men Fanden tage Præsterne!“, som sees af Thingsvidnet. — Han ihjelskjöd af blot Malice en Deel af Præstens Smaakreaturer, indtil hans Ondskab endelig gik saa vidt, at han den 28de Jan. sidstafvigte indfandt sig i Vilslev Kirke til Skriftemaal med Andre af Sognet. Han opgik til Skriftestolen i en skiden og uanstændig Dragt, for derved at bevidne sin Foragt mod Præsten og hans hellige Embede, og i Stedet for Skrifteböen og sömmelige Gebærder, udraabte han höit til Præsten: „at han vel for saavidt var kommet her, men vilde reent ud sige, at han hverken havde mindste Lyst til at gaac til Alters eller mindste Nytte deraf, ja ikke kunde taale at see Præsten for sine Öine“. — Endskjönt Præsten paa

saa uventet en Maade paa dette Sted var bleven beegnet, saa dog med al Sagtmodighed formanede han ham til at betænke sig og erindre sin Pligt, men han gik strax bort fra Skriftestolen og med megen Bulder ud af Kirken, og da han kom i Vaabenhuset, udstødte han med høi Røst disse ugudelige og bespottelige Ord: „Jeg vil lige saa gjerne lade mig betjene af Rakkeren i Ribe som af Præsten“, hvorved han paa en skjændig Maade har bespottet Naademidlerne, Guds hellige Ord og Sacramentet selv, hvorover Han har sat Lærerne til at være Huusholdere. Da det nu er bekjendt, at Præsten er en Mand, som i al hans Embeds Tid har været elsket og æret af sin Menighed, hvilket hans egen Fjende Mölleren selv maa tilstaae i sin egen gjorte deprecation i Aaret 1761, det ogsaa er beviist, at Præsten aldrig nogensinde hverken før eller efter hans onde Forhold imod ham har gjort Mölleren den allermindste Fortræd i Ord eller Gjerning, men tvertimod belønnet Ondt med Godt, og bestandig søgt at vinde ham ved Kjerlighed og allehaande Tjenestes Beviisning, ja med en besynderlig Taalmodighed Tid efter anden har overbaaret og fordöiet de personelle Forbrydelser imod ham, for derved om muligt at bringe ham til en sand og alvorlig Eftertanke: saa kan ei andet sluttes, end at bemældte Möller jo maa være et i høi Grad ondt og ugadeligt Menneske, som uden allerringeste Grund har fattet et bittert og uforssonligt Had imod Præsten, hvilket befrygtelig i Fremtiden vil drage farlige og ulykkelige Følger efter sig mod Præstens Person, ja Liv og Velfærd, hvis ikke Hænderne i Tide blive bundne paa et saa ugadeligt Menneske, foruden den store Forargelse, som heraf maatte følge, naar saadan hans skjændige Opførsel skulde hengaae uden vedbørlig Straf. Men som det vilde falde Præsten alt for tungt, vidtløftigt og bekosteligt at udføre Sagen til Doms imod Mölleren, saa

indstiller jeg underdanig og ærbødig, om det ikke maatte behage Deres Excellence og høistærede Herrer at forestille Hans Kgl. Majestæt Sagen paa den Maade, at Mölleren skulde publice deprecere den ved hans ugudelige Forhold Menigheden givne store Forargelse, samt stille Præsten nöiagtig og gyldig Caution, at han hverken direkte eller indirekte i Fremtiden vil tilföie Præsten eller Hans mindste Skade paa Ære, Gods og Liv, og i Mangel af at kunne præstere denne Caution, da at arbeide i nærmeste Fæstning paa nogle Aar, paa det han ikke længere ved sit utaalelige Forhold skulde qvæle Præsten og forarge Menigheden. Jeg recommanderer underdanig og ærbødig denne Sag i Deres Excellences og høistærede Herrer naadig og priisværdig Forsorg for Guds Kirkes sande Bedste og forbliver stedse med underdanig Submission og særdeles Höiagtelse etc.

Ribe, den 3. April 1764.

B.

Breve, vedkommende Kirke- og Præste-Tugt.

1.

Til Hr. Megier i Möeltönder.

Af Deres tilstillede Erklæring paa Maren Jörgens Klagemaal seer jeg De undslaaer Dem for at meddele hende Skudsmaal eller Skrifteseddel, maaskee enten i Anledning af Forordningen af 9de Februar 1701 eller og paa Fundamente hun for begangen Leiermaal i hendes Ægtestand ved Dom skal være forviist Grevskabet Schakkenborg, har

desuden siden den Tid paa 2 Aar opholdt sig i andre Menigheder, hvorfra hun intet Beviis foreviser. Men lad nu dette arme Menneske være en aabenbar Synderinde, som er bekjendt og hun selv tilstaaer, lad hende være forviist Grevskabet, er det da forsvarligt enten for Gud eller Samvittigheden at lade hende saaledes hengaae som et vildfarende Faar uden Hyrde. Fra Dem er hun forviist, Andre ville ikke antage hende uden Beviis, og det nægtes hende fra den Menighed, hvor hun sig har opholdt og sin Feil offentlig deprecere — hvad er det andet, end at nægte hende det, som ingen enten guddommelig eller menneskelig Lov udelukker hende fra og maaskee aabne Døren for et større Onde? Hun har jo udstaaet Kirkens Disciplin og er engang igjen antagen i Kirken, hvor kan hun da nu udelukkes, saalænge det ikke kan godtgjøres, at hun er i det Tal, som efter Loven pag. 240 Artikel 2 fremture i Synden; og lad være den verdslige Lov udelukker hende fra Grevskabet, den kan og maa dog ikke efter Forseelsens Beskaffenhed udelukke fra Guds Menighed, som har Guds Ord paa sin Side, der antager endogsaa de største Syndere. Hvorfor min kjærlige Begjæring er til Deres Velærværdighed, udi hvis Menighed hun sig har opholdt og sidst nydt Alterens Sacramente, at De lader sig denne Sag være angelegen og udvirker en Slags Dimission fra Herskabet for hende, og lad det være efter hendes merite, hvorpaa De kunde tegne hvad Dem er bevidst hendes Saligheds Sag angaaende, paa det hun et andet Sted kunde vorde admitteret, og ifald Herskabet samme skulde nægte, De da som *pastor loci* giver hende et Brev med til det Steds Præst, hvor hun sig nu opholder, til Beviis om hendes Forhold og Saligheds Sag, hvorved hun igjen kan blive antaget i Kirken. Er det Enhvers Pligt at kalde dem tilbage, som vende Ryggen, hvormeget meer da saadan en

Vildfarende, der baade kjender sin Feil og begjærer at hjælpes tilrette? Jeg vil da med faa Ord have Dem Sagen anbefalet, hvornæst jeg önsker Guds Velsignelse over Dem!

Ribe, den 14. October 1741.

2.

Til Hr. Bloch i Ramme.

Til Gjensvar paa Deres Skrivelse anlangende den Qvindes Person, som har vanæret Deres Menighed ved sit urene Levnet saavel som ustadige Bekjendelse meldes kortelig: at det forstaaer sig selv, at bemeldte Qvindes Person ikke kan admitteres til Alterens Sacramente uden foregaaende offentlig deprecation, ei heller til offentlig deprecation admitteres, förend man finder Tegn hos hende til en sand Hjertens Bodfærdighed, at hun smertelig föler hendes hæslige Synder og lærer da i saadan Hjertens Anger i en sand Tro at indflye til den korsfæstede og opstandne Jesum, visende rette Poenitents Frugter i hendes Levnet, da og ellers ikke hun til aabenbare Skriftemaal kan annammes; saa det er det Allereneste, som Deres Velærværdighed i denne Sag med idelig Underviisning og Formaninger har at tragte efter, ved uafsladelig Suk og Bön for det arme vildfarende Faar, hvortil önskes Naade og Kraft ved vor Herre Jesum Christum!

Ribe, den 21. November 1741.

3.

Til Hr. Christen Bech.

Paa Deres Ærede af 19de hujus angaaende Landsoldatens Ole Christensens Möller Leiermaale samt den derover ved Skodborg-Vandfuld Herreds Thing den 7de December sidst ergangne sentence, hvorudover De begjærer

min Betænkning, mældes udi Gjensvar, at hvor beklageligt det end er at see saa store ofte gjentagne delicta ikke anderledes i Følge Loven at blive afstraffede, som faaer hefte paa Dommerens Ansvar, kan jeg ikke andet end falde i Forundring over Dommerens Urimelighed, der vil dømme ikke alleneste over det, som er baade over hans Fornuft og udenfor hans Forum, men endog dømme en Præst til at absolvere en Synder, enten han er bodfærdig eller ikke, enten Præsten kan gjøre samme med eller mod hans Samvittighed.

Jeg vil ikke tale om det var Dommerens Sag eller ikke, Delinqventen til aabenbare Skriftemaal at henvise som en Ting, der hører hen under geistlig Övrighed, da Loven og Forordningerne ere tydelige nok i den Post, og enhver retsindig Sjelesörger understaaer sig vel ikke *sine prævia et publica deprecatione* at absolvere slig forargelig en Synder, men alene give dette endelige Svar, at Delinqventen Ole Möller kan ikke antages til Alterens Sacrament uden foregaaende aabenbare Skriftemaal, men at Præsten for den Menighed, hvor han skal absolveres, seer sig for han ikke kaster Helligdommen for Hundene, jeg mener, ikke antager saa *notorium peccatorem ad sacram synaxin* uden foregaaende Prüver og Kjendetegn paa en sand Bodfærdighed, saaledes som han agter at svare for Gud og sin Samvittighed, som herudi er Dommer, hvilket maa tjene Dem til Gjensvar for denne Tid.

Ribe, den 27. Januar 1742.

4.

Til Hr. H. Hornemann.

Paa Deres Andragende angaaende Maren Nielsdatters Barn, som er taget dødt op hos hende, mældes udi Gjensvar, at ihvorvel de Nærværendes kan vidne, at Barnet

forhen var svag og Natten igjennem jamred og græd, ei heller er foreviist nogen Synsforretning, som kunde vidne, om Barnet var opprimeret, saa dog siden Moderen ikke veed tilvisse, om Barnet i Sövnne ved hendes Bryst kunde være opprimeret, hun og desuden for begangne Leiermaal skal deprecere publice, kunde hun med det Samme afbede hendes Uagtsomhed og trygge Sövnagtighed udi hendes Barns Svaghed, som hun bedre kunde opagtet. Hvad Mulkten angaaer, da siden hun er fattig kan hun for samme forskaanes.

Ribe, den 13. Februar 1742.

5.

Til Provst Rosenberg i Lemvig.

Det forhen gjorte Forslag angaaende en Catechet er mig usigelig kjært, og skal jeg gjøre min yderste Flid til derudi efter al Mulighed at tjene Dem, saasnart jeg faaer Deres Mening anlangende hans Salarium, hvortil jeg beder og haaber, at De vil vise al mulig Raisonabilitet, eftersom De derved ikke alene kan vente sig en stor Lindring i Deres vidtløftige Embede men endogsaa en ubeskrivelig Glæde af Ungdommens kjendelige Fremvæxt, naar der kan blive mere arbeidet paa dem, hvilken Ungdommens deilige Gröde at see jeg holder for den allerstørste Glæde her i Verden, og hvad derpaa anvendes kommer 1000-fold igjen! ja bliver Deres Dages Forlængelse og Alderdoms Krone, om Gud vil lade Dem saalænge i denne stridende Kirke foruden Deres Velærværdigheds höie og dobbelte Embeds Persuasions Kraft. Thi endskjönt enhver Præst er skyldig at fremstille en vel underviist Ungdom, saa bör det især at staae i fuld Blomster i en Provstes Menighed, som bör i Sandhed være et Speil for alle de andre, og af det unge Mandskab, som David

taler om i Psalm. VIII, 3, bør de være som Liv-Regiment. Er det ikke sandt jeg skriver, min hjerte Hr. Provst! derfor for Guds Skyld stræb med den Sag af yderste Evne.

Ribe, den 7. Januar 1743.

6.

Til Hr. Höyer i Aandst.

Da jeg för vilde troet, at Havet skulde brænde, end at Deres til mig gjorte dyre Contestationer for Guds Ansigt skulde blive glemte, og derfor i Begyndelsen ingenlunde vilde troe det Rygte, som mig kom for Ören om Deres onde Forhold mod Deres Kjæreste, saa har jeg desværre faaet al for stærk Confirmation derpaa, som meget har nedslaget mig, og veed snart ikke, hvad man mere skal begynde, naar en Lærer, som burde foregaae sin Menighed med et exemplarisk Levnet, ikke skammer sig ved at give dem saadant Exempel, som endog de, som har aleneste nogen Undseelse for den ærbare Verden, skammer sig ved at lade höre om sig, endogsaa saa fremturende, og det efter de allerstærkeste gjorte Forpligtelser, som jeg da ikke saa hjertelig havde glædet mig over, dersom jeg kunde havt mindste Tanke om, at de ikke skulde betyde mere. De er overbeviist om i Deres Samvittighed, hvor nödig jeg vil gjøre noget Menneske Forträd, end sige en Sjælesörger, men de veed og, at jeg har et Embede, som ikke er at spille med hverken for mig eller Andre, og det maatte falde mig for haardt i min sidste Stund, dersom jeg af Magelighed, syndig Sindsomhed, Menneskers Venskab eller Vrede lod det saa gaae som det kunde, ja Herren maatte snarlig komme over mig med en svar Dom som fordom over Eli for hans utidige Barmhertighed. Jeg har hört, at den sidste Handel er ved Provsten af Höyen hans Mellembhandling componeret,

hvorved det da ogsaa for denne Sinde maa have sit Forblivende, saafremt De vil love mig med bedre Hjerte end sidste Gang, at det ved den Höiestes Bistand aldrig mere skal høres og dertil søge Kraft af det Höie ved en hjertens bodfærdig og troende Bön. Thi dens Mangel er alene Aarsag til al den Jammer. Men skulde ogsaa denne min Formaning være frugtesløs, saa vil jeg ved Guds Hjælp see min Samvittighed frelst og Forargelsen dæmpet med al den Alvorlighed som Sagens Vigtighed udfordrer. Jeg vil herpaa strax ervarte Deres skriftlige Svar og med al Oprigtighed forbliver jeg o. s. v.

Ribe, den 25. April 1743.

7.

Til Hr. Kingo i Hoe.

Jo mere bedrøveligt det er, naar en Sjelesörger geraader i Proces med sine Tilhørere, jo mere har jeg haabet og ønsket, at Tid og Taalmodighed kunde afgjort den ommeldte Sag, den Forurettede til allerstørste Satisfaction; men da jeg seer Deres Velærværdighed formener sig tvungen til Proces at redde Deres Embede og Reputation, skal De derom erholde min Resolution, saasnart jeg har hørt *alteram partem*. Paa Forlangende remitteres hermed Mikkell Jensens Brev *in originali*, da det skulde meget glæde mig, om Sagen endnu ved godt Folks Mediation i Mindelighed kunde afgjøres. Forblivende o. s. v.

Ribe, den 4. April 1744.

8.

Til Hr. Provst Bech.

Det er mig kjert at fornemme af Deres under 21de hujus, at den Sag imellem Emmiche Hjerm og Michel

Raaberg er forligt og saaledes afgjort. Betræffende den arme Christen Katkjær, som gaaer endnu hen i slig elændig Tilstand alene af Mangel for en Sjelesörger (som er en skammelig Sag og staaer ilde hos dem, der af Gud er sat til at bringe en arm og vildfarende Synder paa rette Vei igjen) da haver Deres Velærværdighed efter denne min Ordre at anbefale Hr. Peder Bie, Sognepræst for Hygom Menighed, at han, udi hvis Menighed bemeldte Katkjær forhen har været antaget, tager sig hannem an, veileder og bringer ham udi hans Saligheds Kundskab saaledes, at han derefter kan antage ham til Sacramentets Nydelse, dog at han först deprecere publice, fordi han siden han sidst saavidt er bekjendt communicerede udi Hygom Kirke har udelukt sig selv fra Kirkens Samfund. Hvad bemeldte Katkjærs legemlige Underholdning angaaer, er det en Sag jeg overlader til de Fattiges Direktörer, allerhelst jeg kan ikke forestille mig, at Kjerligheden iblandt Christne skulde være saa kold, at et armt Menneske skulde lide Nöd og Mangel af nödtörftig Underholdning. I Övrigt haver Deres Velærværdighed at indberette mig, at det er Dem indhændiget og Hr. Peder Bie ankyndiget.

Ribe, den 28. April 1744.

9.

Til Provst Thomsen i Lunde.

Det er Dem tilforn bekjendt, hvorledes der i Varde er reist en Dispyt imellem Sognepræsten Hr. Tranders og Kapellanen samme Sted Hr. Dyssel angaaende Confirmation m. v.; og som man gjerne önskede, at denne til Guds Fortörnelse og Menighedens Forargelse begyndte Stridighed kunde i Mindelighed blive afgjort, saa vilde Deres Velærværdighed kalde bemældte to Præster for sig, formane dem til indbyrdes Enighed, samt foreholde Hr. Dyssel,

at skjönt det ikke nægtes han jo efter den Kongl. allernaadigst udgangne Forordning om Confirmation kunde antage Confirmander, som Forældre ham tilsender, det dog var saavel mod den skyldige Subordination som mod en Lærers saa høist nödvendige prudence, at han om den Sag, især da den tilforn har været Anledning til Dispytte og Trætte, ikke först i Mindelighed talede med Sognepræsten, hvorved den allerede begyndte Forargelse kunde være forekommet og Veien banet til en hjertelig Enighed og Kjærlighed, som er Christi Disciples og Tjeneres rette Kjendemærke, hvilket Deres Velærværdighed derfor bemældte tvende Præster i Varde paa det Alvorligste vilde recommendere.

Ribe, den 21. November 1747.

10.

Til Provst Münnick.

Som jeg af Deres Velærværdigheds seneste Skrivelse meget ugjerne maa fornemme, hvorledes Chordegneren udi Ringkjöbing Henrik Broholm endnu fremturer udi sin Gjenstridighed og Ulydighed, ligesom forhen i Deres Formands Tid imod sin Sognepræst, Provst og Biskop og saadan hans Adfærd og Opførsel ikke længer kan tolereres, saa vilde Deres Velærværdighed paa mine Vegne alvorligen betyde bemældte H. B., at han præcise holder Chorsang ved den Tid og Time, som Deres Velærværdighed tilsiger og befaler ham, da jeg i Mangel af hans Forbedring agter at give ham Prøver paa, at jeg er hans Övrighed, som han under hans Embeds Fortabelse bör og skal være hörig og lydig.

Ribe, den 19. December 1747.

11.

Til Kapellanen Neuchs i Veile.

Hans Forhold med Slagterkonen i Veile, saaledes som han mig den haver tilmældet, har jeg ikke det Ringeste imod, meget mere approberer samme saavel som al anden gudelig Nidkjærhed for Kirkedisciplinen at fremme og haandhæve, at Menneskene dog engang maatte vaagne op af Søvne og ikke saa skammelig undertræde Ordet og Sacramenterne og derved med Magt trætte Guds Godheds, Taalmodigheds og Langmodigheds Rigdom og nøde ham til at føre sine svare Domme over os. Gud veed, hvor gjerne man vil bruge al Taalmodighed og Lemfældighed med arme vankundige Mennesker, om man paa den Maade dog kunde frelse Nogle, men at give Guds Helligdomme til Rov for Enhver og tillade dem Sacramentet, det livsalige Kjerligheds Maaltid, som viser ei alene ikke mindste Skjønsonhed mod vor Guds Kjerlighed og Naade imod os arme syndige Mennesker, men endog tvertimod selv aabenbarer, ja forsvarer deres Uforligelighed og Bitterhed, derfra frie os, kjere Herre Gud! Dersom bemeldte Kone allerede kan have fortrydt sin Synd og vil lade sig lede til Omvendelse, er det mig ikke imod, saafremt man skulde finde det tjenligt, dennesinde at bære over med hende, hvis ikke, og hun ei heller i Præstens og Medhjælpernes Nærværelse vil bekjende hendes Synder, give Guds Ord og Naade Rum, kan hun til Sacramentet ikke antages. Dette maa alvorlig iagttages, og saafremt Provsten ikke for Alderdoms og Svagheds Skyld er istand til at see aabenbare Ugudelighed anseet efter Kongelig Ritual, Lov og Anordning, saa maa min kjere Hr. Neuchs! som den, der ogsaa derpaa har aflagt sin Eed, desto mere vigilere derfor, alt eftersom Sagernes Beskaffenhed det udfordrer; ligesom jeg ikke vil være mindre villig end skyldig til paa alle op-tænkkelige Maader med Raad og Daad derudi at gaee ham

tilhaande, hvilket jeg og gjør desto glædeligere, efterdi jeg er forsikkret om hans gudelige baade Retsindighed og Prudence. Herren vor Guds Ansigts Lys bære ham frem i al hans Udgang og Indgang; det ønskes af inderste Hjerte.

Ribe, den 20. Juni 1747.

12.

Til Consistorialraad Jermin.

Deres Velædle Velærværdigheds gode Skrivelse af 1ste hujus har jeg rigtig erholdet, og gjør det mig hjertelig ondt deraf at erfare saa mange bedrøvelige Tidender, hvoraf de fleste ere Dem til Besværing og Bekymring; især er det meget fortrædeligt at høre Deres Kapellans slette Forhold og deraf flydende sinistre Omstændigheder; det er ikke muligt, at han paa anden Maade end Lov og og Dom kan removeres fra Embedet; jeg har i lige *casu*, hvor der var *propria confessio*, forhen i Mag. Kaalunds Sag gjort Forespørgsel hos Kongen, om det ikke ved samme burde have sit Forblivende og han uden videre Proces burde være afsat, men fik derpaa til Svar, at Sagen ved Lands Lov og Ret burde afgjøres; ikke heller kan forinden nogen Successor antages, saa der vel desinidlertid følger Leilighed, at jeg et Sted paa Visitats kunde høre den foreslagne Person prædike. Som jeg ellers seer, at saadan Langdrag i Tiden vil blive Deres Velædle Velærværdighed besværlig, saa blev vel den korteste Vei for Dem til Deres Soulagement i Fremtiden det, som de ellers saa længe har ønsket sig, nemlig at der kunde kaldes en egen Præst til Vænøe, saafremt Hr. Consistorialraaden nogenledes kunde udfinde Middelvei til sammes Værelse og Ophold. Det vil vel ikke være saa

let at gjøre, men tungere er det dog, *rebus sic stantibus*, baade for den lille Menighed og Dem, som skal betjene den; og er der i det Slesvigske Insuler, som have egne Præster og dog ikke ere større end Vænøe. Kan Deres Velædle Velærværdighed derfor gjøre nogen antagelig Forslag, skal jeg stræbe af yderste Magt samme at secundere, og skulde det være mig kjært, om jeg kunde faae Deres Brev derom 10 ad 12 Dage i det Seneste af Dato, at, om Herren sparer Liv og Helbred, jeg da kunde faae Noget i denne Sag udrettet, medens Hans Majestæt var udi Kolding. Jeg er i Övrigt med o. s. v.

Ribe, den 15. Mai 1748.

13.

Til Hr. Höyer.

Den Person, som Deres Velærværdighed gjerne ønskede sig til personel Kapellan, har jeg vel hørt en Prædiken af, men den var tildeels ikke vel at fatte, fordi han ofte maatte tage sin Tilflugt til Concepten; men det Værste er, at han har glemt sin Theologie og ikke er istand til at bevise endog de allervigtigste og bekjendteste *articulos fidei*. Da jeg altsaa ingen Mulighed saae til, at han for nærværende Tid kunde betroes dette saa vigtige Embede, saa beder jeg Deres Velærværdighed modtage en ledigværende Kapellan Hr. Hegelund, som De med desto større Glæde kan gjøre, da jeg med Sandhed kan forsikkre, at han ei alene er en duelig, arbeidsom, tro og velövet Lærer, men endog en særdeles taalmodig og föielig Mand, saa de har Aarsag at prise Guds Forsyn for Dem og Deres Menighed.

Ribe, den 7. Juli 1758.

14.

Til Stiftsprovst Stokemarck.

Deres Velædle Velærværdighed kan ikke være ubekjendt med det almindelige Rygte om Kapellanen ved vor Frue Kirke Hr. Peder Haard, hvorledes han Aftenen og Natten mellem Mandag og Tirsdag den 4. og 5. hujus paa adskillige Steder her i Byen skal have teet sig meget uanstændig og forargelig i Ord og Gjerninger, allerhelst Drukkenskab og hvad derved er foraarsaget; men da dette er en Sag, hvis sande Beskaffenhed saavidt muligt at faae opdaget er mig meget angelegen, og jeg derfor aarsages et lovligt Provste-Forhör at forlange den Sag angaaende, saa vilde Deres Velædle Velærværdighed med tiltagne Assessores, saasnart skee kan, samme Forhör foretage, Hr. Haard for sig indkalde, Sagen saavidt muligt paa det Nöieste undersøge og mig samme med Forderligste tilstille.

Ribe, den 11. December 1758.

15.

Til Hr. Haard.

Herhos fölger indesluttet den Deprecation *), som Eders Velærværdighed imorgen *Dom. 4ta adventus* til Aftensang af Prædikestolen strax efter at "Fader vor" er læst efter Prædiken for Menigheden Ord for Ord lydelig og tydelig oplæser og mig med Paaskrift, at det ogsaa er fuldkommet, strax igjen tilsender. Jeg forbliver med en glædelig Festes inderlige Forönskning Eders Velærværdigheds tjenstberedvilligste Tjener

Brorson.

Ribe, den 23. December 1758.

*) vide C. 4.

15.

Til Hr. Friis paa Fahnöe.

Hvor elændig og jammerlig en Christendom der findes iblandt os, det seer og hörer man ei alene daglig af den megen Banden og Sværgen, Guds Ords Foragt, Ulydighed, Uenighed, Letfærdighed, Bagvaskelse og deslige, men ytrer sig og undertiden paa en sær grov afgudisk og hedensk Maade, naar der kommer en Kogler og Hexemester eller som vil passere derfor, Mand eller Qvinde. Thi da fare Folk til hvor de have Syge og söge Raad hos Satan, at man maa skrækkes ved at see den allergroveste og barbariske Vankundighed i de Lande, hvor man har Guds Ord saa klart og overflödigt. Dersom man ikke desværre saae det, skulde man aldrig troe, at det var de samme Mennesker, der ere döbte i Navn Gud Faders, Söns og Helligaands, der har gaaet i Skole og lært deres Christendom, der har hört saa mange Prædikener om Syndens Vederstyggelighed og Straf, om Guds forunderlige Kjærlighed, om hans Söns bittre og blodige Pine og Död for al Verdens Synder, der har gaaet saa tit til hans hellige Legems og Blods velsignede Sacramente. Ja! er det ikke forfærdeligt at tænke paa, at jo mere Gud i sit hellige Ord saa alvorlig kalder og saa venlig indbyder Menneskene til sin Naade, jo mere foragte de det; men kommer Een i Satans Navn, om han end aldrig er saa vankundig, taabelig og naragtig, han tör kun lade sig mærke med, at han har noget med Satan at gjøre, strax löber Folk, der er deres Gud, af ham vente de Hjælp, ham lide de paa. Den sande, evige, uendelig gode Gud, som har skabt dem, som alene kan og vil give dem alt Godt til Liv og Sjæl, som og har givet sin eenbaarne Sön i Döden for dem, ham troe de slet intet godt til, og derfor söge de ham ei heller i deres Nöd. O! elændige Tider vi leve i! Og som de derudi vise den störste Foragt imod Gud,

saa vises og deraf synligst og kjendeligst Satans Riges sorte Magt, som man maa grues ved at tænke paa; thi naar det hedder: "denne er forhexet", da er det som en Helved Suurdeig, der snart udbreder sig til uskyldige Menneskers Bagvaskelse, til Familiers Beskjæmmelse, da opkommer Strid og Bitterhed mellem de nærmeste Paa-rørende, fortroligste Naboer, kjereste Venner. Saa kjendelig hersker Satan og Folk vil dog ikke skjønne, at hans Rige er saa stort iblandt os. Endelig følger det deraf, at intet Menneske, Mand eller Qvinde, kan vide sig fri for at blive holdet for en Hex; det koster ikke mere, end at et Djævelens Barn siger det, saa troer fast hver Mand det, eller har Mistanke derom. Forfarenhed har lært, at naar Een først af et løs og letsindigt Menneske er kaldet en Hex, saa breder det sig mere og mere ud, og inden vi vide deraf, saa passere de fast for Hexer tilsammen, tit meest de, som før allermeest har spottet de andre, saa Ingen tilsidst veed, hvem de skal troe eller hvad Andre ansee dem for. Men ak! hvo bekymrer sig om, at Djævelens Magt er saa stor? hvo jamrer og græder over, at Guds Navn skal af Christne saa skjændig vanhelliges? og hvad Under, at Gud nu udöser sine bittre Vredes-Skaaler over Menneskene? hvad Under, at hans Christenhed maa derfor svømme i Blod? Ja hvo kan vente andet, end at de störste Plager ere gjemte til os, som have Guds Ord klarest og gjøre mindst derefter?! Efterdi jeg da fornemmer, at slig Vederstyggelighed, som til min inderlige Bedrövelse har nogen Tid vidt udbredt sig i vort Land, ogsaa begynder at yttre sig i Deres Velærværdigheds Menighed, saa tvivler jeg ikke paa, at de jo bruger derimod al mulig vigilance, og ei alene uafsladelig og ved al Leilighed særdeles i Prædiken og Catechisation viser Menigheden, hvilken forskrækkelig Synd det er, saaledes at vanære Gud, skjænde og bedröve deres Næste, tjene,

ære og glæde Satan; men endogsaa formane til desto større Iver i Christendommen og uafsladelig at vaage i Ordet og Bönnen mod Djævelens forfærdelige Magt; fremdeles opmuntre de Troende til at bede Gud inderlig om, at han vil lade saadanne Æreskjændere blive aabenbare, at de kunne falde under Övrighedens retfærdige Straf, Andre til Skræk og Afsky; derimod foreholde dem, som lide uskyldig, at det jo i sig selv er ingen Skam at spottes og bagvaskes af Satan og hans Lemmer, hvilket vor kjære Frelser, som af de onde Jöder blev udskjeldt for en Samaritan, der havde Djævelen, hans Apostle og troe Efterfølgere allermest have maattet lide, og at det ikke varer saalænge, förend Gud lader saadanne Skjændegjester blive aabenbare til Skam og Skjændsel for alle, som ikke i Naadens Tid vender tilbage til Herren fra deres vederstyggelige Væsen.

Men skulde det imidlertid blive vitterligt og beviisligt, hvorfra dette onde Rygte er kommet, vilde Deres Velærværdighed behage mig det strax at tilmælde. Thi det er for Alting höist magtpaaliggende, at en saadan giftig Kilde stoppes itide. Herren lade sit hellige Ord voxte med Magt og knuse Satan snarlig under vore Födder; det ønskes af inderste Hjerte med al Velsignelse over Dem og Deres Menighed!

Ribe, den 21. Februar 1759.

17.

Til Hr. Wind paa Vænöe.

Det gör mig hjertelig ondt, at Eders Velærværdighed har forefundet Deres Præstegaard saa slet; dog det blev vel ændret, naar derom blev skrevet til Consistorialraad Jermin, hvilket jeg og, om det forlanges, gjerne vil efterkomme. Men langt fra jeg enten turde raade Dem til at

søge noget inden den rette Tid (da De jo er kaldet med Condition til dette ringe Sted) ei heller give Dem Tilladelse at reise til Kjöbenhavn af den Aarsag at søge translocation, som er imod Deres Kaldsbrev. At bruge til Motiv Husets slette Tilstand og for denne Skyld at ville forlade sin Post efter saa faa Aaringer, kunde svække Deres Credit hos Vedkommende, men derimod styrke *politicos* i den Mening, at Geistlige aldrig ere tilfreds uden de altid have den gode comoditet. Hvad Besværlighed lider ofte Handelsmænd til Lands og Vands? Ja maatte mangen Officeer, endog af høi Stand, som andensteds cantonerer eller camperer, have deres Kjæreste og Börn hos sig, hvor gjerne behjalp de sig i et lidet Rum? Mit Raad er, at De i Sommer seer at faae Deres Huus istand og saa giver sig i god Taalmodighed til at oppebie den rette Tid, da Deres Befordring bliver med Guds Hjælp dobbelt ønskelig. Deres Formand vilde ogsaa gjerne anticiperet Forflyttelsen, men han fortryder ikke, at han fulgte mit Raad, at bie til rette Tid. Naar Frugten faaer sin Modenhed eller sidder sin Tid ud, saa smager den ret. Vilde de solgte Tjenere i Israel altid hastet efter Frihed, da vilde de aldrig havt en fornöiet Stund, men gik de med en god Villie deres Tid ud, o! hvor glædeligt blev da det 7de Aar. Og saaledes bliver med Guds Hjælp og hans 7de Aar et Jubelaar. Naar Tiden bliver ham lang, kan han tænke paa de gamle Propheter, som gik i Huler og paa Bjergene; ja hvad mener han vel, om disse dyrebare Guds Mænd maatte havt det saa godt og i den Sted siddet med Ro i deres Huler. Eller hvor vilde mangen tro Christi Tjener, hvor Krigen raser, glæde sig ved at maatte sidde i Fred paa Vænøe? Lader os kun med Andagt efterlæse Pauli svære Arbeide, farlige Reiser, trange Logementer 2 Cor. 6, 4 og 11, 23; ja foruden al Ende vor süde Frelsers trange Omstændigheder i hans

Födsel, Flugt, Fristelse i Örken, Gethsemane, Jerusalem, Golgatha! Han maa, min kjære Hr. Wind! ikke tænke, at jeg ikke har Medlidenhed med ham eller ingen Indsigt i hans Besværlighed, men for de arme Sjæles Frelses Skyld maa Een nu have disse Vanskeligheder, og dertil er nu Ingen skyldig uden han. Og efter min Indsigt kan han ikke med god Samvittighed nu søge Forflyttelse, med mindre dertil vare andre vigtige Aarsager, som ere mig ubekjendte. Jesus siger til den Discipel, som han elsker, da han var paa Pathmos: Jeg er α og ω . At det maa være hans Hjertes Klippe og Deel evindeligt, det ønsker jeg ham med gode Kjæreste, at denne vor " α og ω " vil desrigeligere glæde Dem med sin søde Kjerlighed og dermed samt ønskelig Helbred desmere forsøde Dem nærværende Vanskeligheder. Jeg er stedse o. s. v.

Ribe, den 13. Marts 1759.

18.

Til H. i T.

Jeg takker Deres Velærværdighed mangfoldig for Deres meget kjerlige Skrivelse og glæder mig hjertelig over, at De er ved Helbrød. Hvad den omskrevne *casus conscientie* er anlangendes, da gjør mig ondt den Fortrød, De har af den omskrevne Meeneder. Dog fornöier mig derhos, at jeg deraf formoder, at Meened ikke maa være saa gemeen hos Dem, som andre Steder og Egne desværre er berygtet for, især, at Deres Velærværdigheds Nidkjerhed derimod gaaer saa vidt som det kan være mueligt. Men at svare paa det Spørgsmaal om en Lærers Forhold, naar han er forsikkret om, at Een af To i hans Menighed, som have vidnet mod hinanden paa Thinge, er en Meeneder, da præsupponerer jeg, at man har fuldkommen Vished om, at Een af dem er det (thi det skeer ellers

tit, at 2 Vidners Udsigende kan være hinanden imod som dog ikke vare Meenedere), og er min Betænkning om Sagen, som den er indberettet, saaledes: 1) er det Ret, at D. V. siden denne Eds Aflæggelse har alvorlig talet med disse Mennesker og trolig advaret dem om at give Gud Æren og den Skyldige at erkjende og bekjende sin Synd for Gud og Menneskene. 2) er det ikke Uret, at D. V., da Een af dem forlangte at komme til Guds Bord, holdt ham noget tilbage, for at see, om Samvittigheden ved den Leilighed maatte röres paa den Skyldige, eller i Haab om, at Sandheden paa en eller anden Maade ved denne Forhaling maatte blive opdaget. Men da 3) dersom desuagtet intet Vist kom frem, men Enhver bliver ved at paastaae sin Uskyldighed, *qveritur*: om da ikke Begge bör holdes fra Sacramentet, indtil den Skyldige kommer for Lyset? *respons: Negatur*. Thi: a) *disciplina ecclesiastica* excerceres ikke uden imod *notorios peccatores*, hvorfor og ikke engang vor kjere Frelser udelukte Judas fra Sacramentet Luc. 22, 20. 21, fordi Synden var ikke aabenbaret; b) naar der tvivles, om en Person er skyldig eller uskyldig, da man har *argumenta pro & contra* ligestærkt, saa kan derpaa ingen Udelukkelse grundes, men da bör *argumenta pro* have Fortrin: dette gjælder endogsaa *in jure civili*, og roses Ludovicus den Hellige i Frankrig, som iblandt adskillige Loves Forbedringer førte ogsaa dette ind: dersom Beviserne ere lige stærke paa begge Sider, saa maatte Dommen falde til den Anklagedes Fordeel. Efterdi Retten er altid villigere til at frikjende end fordømme, hvor meget mere *in ecclesiasticis*, hvor Læreren er Fader, som ikke slaaer uden han er tvungen ved aabenbar Ulydighed. Derfor siger Jacobus: at Barmhertighed roser sig imod Dommeren; c) naar en Lærer vel veed, at Een af To er skyldig, men ikke hvo, saa kan han ikke nogentid i nogen Maade holde Een af

dem skyldig, förend Herren aabenbarer det, saafremt han vil undgaae den Fare at dömmе den Uskyldige, men han maa saalænge lade dem begge passere for uskyldige; og dersom de ikke skulde til Guds Bord, förend Een af dem blev kjendt skyldig, som maaskee aldrig skete i denne Verden, saa leed jo Een af dem aabenbare, ja især en forskrækkelig Uret, om han var naadehungrig. Derfor, naar D. V. endnu engang enten i Eenrum eller og, om Dem saa godt synes, i Medhjælperes Overværelse, taltaler dem bevægelig i den Sag, saa kan De derpaa tage dem til Alters, naar de det forlanger, og dem forud tydelig er bleven lagt paa Hjerte, at de selv skal være Gud ansvarlige derfor, hvo som understaaer sig at æde og drikke uværdig. *De occultis non judicat ecclesia.* Dette vilde jeg ikke undlade at melde med samme Post, uanseet Tiden er knap, baade fordi der er *periculum in mora*, da den Ene af dem saavidt jeg slutter vil reise til Kjöbenhavn, som og for at bede D. V. ei krænke Dem over Ting, som ikke staae i Eens Magt, men forsikkre Dem til, at Vorherre for denne Fortræd i Menigheden og deslige vil give Dem derimod megen Glæde af Andre. Jeg forbliver o. s. v.

19.

Til Provst Pontoppidan i Fridericia.

Det er Deres Velærværdighed bekjendt, at *successiones* i den geistlige Stand ere af de Ting, som ikke uden extraordinarie blive forestillede, desaarsag jeg heller ikke pleier at melere mig derudi, förend det sendes til min Erklæring. Imidlertid har jeg dog skrevet derom til H. G. E. von Holstein og derudi sendt Deres Velærværdigheds Memorial, hjertelig önskende og haabende, at alle Ting maae udfalde til Herrens Ære, Menighedens Velsignelse og Deres Velærværdigheds Fornöielse. *

Imidlertid da det nu er med os gamle Stakler mod Flyttefærd, saa tænker jeg paa den gamle Simeon med Jesum paa Armene :

See hvor det gamle Hjerte slog
 Af Himmelglæde, da han tog
 Guds Søn paa sine Hænder,
 Og tæt ham lagde til sit Bryst :
 Her, sagde han, er Liv og Lyst
 For alle Verdens Ender !
 Hvor stod da Glæde-Taarers Vand
 Som Perler i den gamle Mand
 Hans himmeltændte Öie ;
 For liden var ham Verdens Jord,
 Men han vil op i Himmelchor,
 Den Naade at ophöie !

O ! hvad er det godt at være saa vel bekendt med vor süde Immanuel, inden vi komme ind i Döden ; thi derfra er ingen Udgang uden ved ham. Vi har et svært Regnskab. Naar vor Frelser i Evangelio taler om Een, som var 10,000 Pund skyldig, da forstaaer han fornemmelig Lærere ; thi dem taler han om og taler med paa dette Sted. Men dersom vi föle det og ingen Rast eller Ro kan finde, förend vi med knuste Hjerter söge til Jesum, som har baaret vore Synder ; naar vi med den gamle Nicodemus troer Jesu Ord : Uden nogen bliver födt paany, kan han ikke see Guds Rige og i Troen seer ham for os ophöiet, ligesom Moses ophöiede Slangen i Örken, naar han er os süd og liflig som for Simeon og vi ved ham have Frimodighed til den Indgang i Guds frydefulde Himmerige, ja saa maa Döden komme naar den vil jo för jo heller. Efterdi jeg er skröbelig og vi maaskee ikke tales mere i denne Jammerdal, saa skulde jeg ikke undlade, i hvor kort end Tiden er, saaledes at sige vor kjære gamle Senior Farvel, med det inderligste Hjertens

Önske, at Herren selv vil berede os til en salig Afsked og samle os med Glæde for sit Ansigt i den salige Evighed; og jeg forbliver med oprigtig Hengivenhed etc.

Ribe, den 29. Januar 1760.

C.

B l a n d i n g e r.

1.

En Collats af 1748.

Hans Adolph Brorson, Biskop over Riber Stift, gjør vitterlig, at eftersom Hans Kongelige Majestæt vor allernaadigste Arvekonge og Herre ved allernaadigste udgiven Kaldsbrev af 29. December 1747 haver kaldet og beskikket Velærværdige Hr. Ivar Hagelund til at være herefter Sognepræst for Veerst og Bekke Menigheder udi forrige Sognepræstes Hr. Niels Töxens Sted, saa haver jeg efter foregaaende Examen befunden ham i Lærdom saa grundig og Levnet saa exemplarisk, at hannem det hellige Prædike-Embede kunde betros og derfor ved Bön og Paakaldelse i den Herres Jesu Navn ordineret ham til Sognepræst for bemældte Veerst og Bekke Menigheder, i den visse Tillid, at han efter hans til mig paa Embeds Vegne aflagte Eed samme Embede med retskaffen Aarvaagenhed skal forestaae, prædike det sande og sunde vor Herres Jesu Christi Evangelium efter den uforandrede augsburgske Confession, administrere de höiværdige Sacramenter efter Christi egen Indstiftelse, med al Fyrrighed og Vindskibelighed

drive Catechisationen, holde Kirkedisciplinen efter bedste Mulighed vedlige og baade i Lærdom og Levnet vise sig som en eedelig og utrættelig Jesu Christi Tjener, alt efter Guds Ord og Hans Kongelig Majestæts Ritual, Lov og Forordninger. Thi er til Velærværdige og Høistærede Hr. J. Buch, Sognepræst for Hjarup og Vamdrup Menigheder samt Provst over Andst Herred min kjærlige Begjering, at han Deres Kongl. Majestæts allernaadigste Kaldsbrev tillige med denne min Collats Menighederne udi Veerst og Bekke forelæser og dermed installerer ham til Sognepræst for disse Menigheder, formanende derhos samtlige Tilhørere, at antage ham som deres rette Sognepræst, Hyrde og Sjelesörger, være hans Ord og Formaning i Herren lydige, bevise ham al Velvillighed og Kjerlighed og i alle Maader forholde sig saaledes, som det retskafne Tilhørere tilkommer, og at alle Ting maa skee til Guds allerhelligste Navns Ære, hans Riges Udbredelse og deres fælleds evige Salighed. Dertil forlene Dem Gud Fader sin værdige Helligaands Naade ved vor Herre Jesum Christum!

2.

Til Hr. Elert i Lomborg.

Da forrige Provst over Skodborg Herred ved Döden er afgaaet og Herredets Præster derefter have indsendt deres *vota* til et nyt Provstevalg, saa har jeg den Fornöielse herved at gratulere Deres Velærværdighed som Provst over samme Herred, i den visse Formodning, at De samme vigtige Embede efter Guds Ord og Hans Kgl. Majestæts allernaadigste Ritual med tilbørlig Flid og Troskab skal forestaae, hvortil af Hjertet ønskes Dem den Allerhöiestes overflödige Naade, Viisdom og Velsignelse. I det Övrige vilde Deres Velærværdighed lade dette til Præsternes Efterretning i Herredet circulere og rette Deres

Leilighed efter til förstkommende Riber Landemode, om Gud sparer Liv og Helbred, dertil at vorde indviet.

Ribe, den 12. November 1753.

3.

Allerunderdanigst Erklæring.

Saa billigt og christeligt det er i sig selv, at der i vigtige Tilfælde forundes visse Personer, som af Samvittigheds Tvang til slig Ansøgning ere drevne, allernaadigst Dispensation at communicere hos en fremmed Præst, som de kunde have mere Fortrolighed til end deres ellers ordentlige Lærer, saa billigt er det og, at der til saadan Ansøgning bör være gyldige og trængende Aarsager, og det er efter min allerunderdanigste Formening betænkeligt, at Enhver uden Forskjel efter derom under Paaskud af Samvittigheds Tvang gjørende Ansøgning skulde meddeles saadan Kongelig Benaadning; thi Erfarenhed lærer, at det ikke altid kommer af en öm Samvittighed, men som oftest enten af en Egensindighed eller en Slags animosité; og da Supplicanten grunder sin Ansøgning paa en Uenighed, som skal være opkommet mellem ham og hans Sognepræst, men det efter bemeldte Præstes saavel som Provst Winters i Veile derom indhentede Erklæringer, som hermed allerunderdanigst følge, synes at den foregivne Uenighed ikke er foraarsaget af Præsten men snarere af Supplicanten selv, og tilmed den Uenighed ikke synes af saa stor Betydenhed, at den jo, ifald det havde været Supplicanten derom at gjøre, kunde have været bilagt; og dersom sligt efter beviste Lyst dertil ikke havde været gjøreligt, saa havde han först havt billig Aarsag til saadan Ansøgning. Jeg formener derfor allerunderdanigst, at Deres Kgl. Majestæt i Betragtning af de for det vigtige Læreembede deraf flydende Consequentser ikke forunder Supplicanten saadan allernaadigst Bevilling, aller-

helst naar den skulde extenderes til hvilken Præst i Herredet eller Stiftet han fandt for godt at betjene sig af, thi det var saa at formode, at saasnart han ikke i alle Ting var fornøiet med een Præst, han da strax vilde vælge en anden, hvilket, om saa skete, ikke kunde være uden Forargelse.

Ribe, den 31. Mai 1758.

4.

Deprecatio.

Da det er Eders Kjerlighed, desværre, nok bekjendt, hvorledes jeg afvigte 4. December om Natten formedelst Drukkenskab og anden deraf fulgte strafværdige Uordentlighed har været Aarsag til det om mig udsprede slette Rygte, saa erkjender jeg det nu her offentlig for Gud og hans Menighed, og med Hjertets Blussel bekjender, at jeg derved ei alene skammelig har vanæret min Daab og Christendom, men endogsaa beskjemmet mit hellige Embede til desstørre den Allerhöiestes Fortørnelse, hans Börns Bedrøvelse og de Ondes Bestyrkelse i deres Ugudelighed. Vee! Vee! mig, om Herren nu vilde gaae til Doms med saadan Tjener, som veed sin Herres Villie og gjør den ikke, og hvis givne Exempel er i saa mange Henseender forargeligt og fordømmeligt.

Men, som jeg aldrig nok kan erkjende og prise Guds Godheds, Taalmodigheds og Langmodigheds Rigdom imod mig og at han har givet mig endnu Tid til Omvendelse og min Synds Afbedelse hos Gud og Menneskene, jeg og ei heller skal aflade at raabe til ham Dag og Nat, at han for sin eenbaarne Söns blodige Offers Skyld vil udslutte denne og alle mine Synder: saa beder jeg og Eders Kjerlighed paa det allerydmygste og indstændigste, at I for samme vor allerkjæreste Frelsers Skyld vil forlade mig og glemme denne givne Forargelse, og især, at jo

Ingen dermed vil styrke sig i sin syndige Sikkerhed; men da det maa smerte mig til Marv og Been, at I skulle have saadant Exempel af Eders Lærer og det især mod denne hellige Julefest, saa beder jeg for Hans Skyld, som i denne Nat er kommet til Verden at gjøre Syndere salige, at hvo i slig eller anden Maade har syndet, lade sig ved min Bekjendelse, Bön og Graad tillige opvække at undflye den tilkommende Vrede og haste til denne velsignede Naadestoel, imens den er at finde.

Især beder jeg, at alle de, som jeg med min Synd har bedrövet, vil nu i den Sted sukke og raabe med mig til al Naadens Gud og alle Barmhertighedens Fader, at dette Fald maa blive mig til saadan Opreisning, at min Vandring herefter maa blive Gud behagelig og hans Naade til desto större Lov, Priis og Ære, mit Navn og Rygte, saavidt det kommer, til Christi gode Lugt for Gud og Menneskene; ja at al min Indgang og Udgang maa herefter, som det sömmer sig Christi Tjener, være et priseligt Exempel for Guds saa dyrekjøbte Menighed og det jo meer og meer til mit sidste Aandedræt. Amen! Amen! Det höre og gjøre al Barmhertighedens gode Gud ved sin værdige Helligaand for vor fuldkomne, eneste Midlers og Frelzers Jesu Chrii Skyld. Amen! Amen!

Anm. At denne deprecatio virkelig saaledes blev oplæst, fremgaaer af Kapellanen Peder Haards Brev af 24. December efter Aftensang, saalydende: "Jeg sender underdanigst indlagte deprecation, som jeg efter Deres Höiærværdigheds Ordre lydelig og tydelig har oplæst, og beder om allerydmygst, at Deres Höiærværdighed herefter vil elske og ære mig, som er og bliver det Eneste, der udi det Timelige kan opreise og opmuntre mig. Jeg forbliver med Höiagtelse og en glædelig Festes Forönskelse over Dem og Familie Deres höiædle Höiærværdigheds underdanigste Tjener
P. Haard".

5.

En Reise-Tilladelse.

Da nærværende Velærværdige Hr. Andreas Fogh, Sognepræst for Skjærbek Menighed, har andraget, hvorledes han efter fornemme Medicorum og gode Venners Raad har i Jesu Navn maattet resolve til for sit meget elændige Öies Skyld at gjöre en Tour til Hamborg for at forsöge, om der maatte være nogen Hjælp derfor at erlange, og til saadan Reise har været min Permission og Consenz begjerendes, saa bliver ham samme Tilladelse ligesaa villig som billig herved meddeelt, under det hjertelige Önske, at Herren selv desto mere vil styrke ham og vederqvæge ham i disse smertefulde Omstændigheder og lade ham med Glæde fuldende denne besværlige Reise, ligesom jeg ikke paatvivler, at alle Forekommende med desto større Velvillighed lader ham paa denne sin lovlige og nödtvungne Reise fri og uhindret passere og repassere.

Ribe, den 10. Februar 1759,

6.

Til en Ordinandus.

Da det med min Helbreds Restitution, Herren være lovet, endelig er kommet saavidt, at jeg haaber ved hans naadige Bistand at kunne foretage Ordinationen strax efter *Domin. judica*, men det nu ei anderledes kan passe sig, end at han prædiker for mig her i Domkirken samme Söndag til Aftensang over den sædvanlige Aftensangs Text, saa berede han sig til at forklare af Hebr. 9de Cap. det 13de og 14de Vers, samt saaledes indrette sin Reise, at han V. D. i det Seneste Dagen tilforn her kan indfinde sig. Herren selv tage ham ved sin höire Haand og vel-signere saaledes den vigtige Reise, at den maa være ham

ja mange, mange Sjele sød at tænke paa, paa deres sidste Reise og i al Evigheds Evighed! Amen.

7.

Censura.

Da vore Tider især meget haardt trænge til Opvækkelse i alle Stænder, som det eneste Middel, hvorved de svære Guds Domme, der saa saare trykke Christenheden, kan forekommes eller formildes; og hvo dette af Hjertet önsker, ei andet kan, end glæde sig inderlig, naar de höre Vægtere paa Zions Mure at vaage og Christi Boanerges mere og mere at lade sig höre, saa har jeg og med desto större Fornöielse gjennemlæst dette saa bevægelige som grundige Skrift, i den fulde Forsikkring til Guds Barmhjertighed i Christo, at mange Sjele skulle blive opvakte til en fyrrig Christendom ved denne tro Christi Tjeners muntre Vægterstemme, dersom samme paa *summe venerabl. facult. theol.* forventede behagelige Approbation jo för jo heller til Trykken bliver befordret.

Ribe, den 5. Mai 1759.

8.

Circulære til samtlige Provster og Præster.

Da det sidste 100 Aar i den danske Historie billig kaldes det gyldne Seculum i Henseende til de store og utallige Velsignelser, hvormed Herren har kronet vort kjære Fæderneland under saa iegode og-dyrebare Kongers allertryggeste og huldrigeste Enevolds Scepter og det nu har behaget vor allernaadigste Monarch for desto mere at udbrede og ophöie den Herrens Miskundhed, ved hofölgende allernaadigst Rescript dertil at anordne en stor Höitid og Jubelfest den 16. October förstkommende, som

,var just for 100 Aar siden den lyksalige Dag, da den Allerrhöieste selv ved den souveraine Krone ophøiede de danske Kongers Magt til den høieste under Himmelen og deres Rigers Velstand til den ønskeligste paa Jorden, saa gjælder det nu om, mine Brødre, at Levi Börn lade høre deres Jubelbasuner saaledes som Deres Kongl. Majestæt det befaler og som det saadan glædelig Høitid og deres vigtige Embede kan være anstændigt. Vel maa Enhver tilstaae, at Ingen fortjener Navn af en redelig dansk Undersaat end sige en sand Christen, som ikke bevæges til Herrens Lov, naar de nu dertil opfordres af saadan Konge, hvis Kjerlighed til sine Undersaatte al Verden admirerer, ja Stok og Steen, som ikke inderlig røres over den Guds Naade imod os, at vor velsignede Monarch holder Jubelfest med sine Riger, naar andre svømme i Blod. Men, mine kjere Brødre! hvor stor er ikke Uaknæmmelighed paa Jord og især den almindeligste, naar intet mindre skjønnes end de allerstørste Guds Velgjerninger, naar endog hans Høitider og Taksigelsesfester formørkes ved Forfængeligheds Taage, og hans kostbare Viingaard i den Høstens Tid bringer de mange vilde Druer, og hvor snart kan da dens Gjerde nedrives: visselig maa alt dette gjøre Christi Tjenere brændende som himmelske Fakler og Tilhørerne derved lysvaagne til i den Sted at begrunde, søge og smage Guds Godhed, Kjerlighed og Sødhed i hans forunderlige og utallige Velsignelser baade til Liv og Sjæl, ja saaledes forene og opløfte Hjerterne i Herrens Priis, at hver Blodsdraabe og alt det i os er maa jubilere og triumphere i Jesu Christi inderlige Kjerlighed. Men jo mere dette er fornødent og jo mindre Kraft vi selv have dertil, jo inderligere lader os bede al Naadens milde Fader, at han med samme sin eenbaarne allerkjæreste Søn vil saaledes udøse sin Helligaand i vore Hjerter til saadan Andagtslue, at han maa glæde sig over

vor Jubelfest med alle sine Engle i Himlen og lystes ved at fornye sine store Miskundheder imod os, ja især af sin høie Himmelthrone overøse sin Salvede, vor allernaadigste Arvekonge og Herre, hans umistelige Person, hans Enevolds Arvestoel, ja det ganske kongelige Arvehuus med Naade og Velsignelse, med Held og Lykke, med Fred og Glæde, med Fryd og Salighed Dag fra Dag jo meer og meer foruden al Ende! Amen. Jeg forbliver med al Velsignelses inderlige Önske over Dem allesammen o. s. v.

Ribe, den 25. Juni 1760.

9.

Allerunderdanigst Erklæring.

Supplikanten (Sonne Sonnesen i Dahler Sogn) er for sit ugudelige Levnet og liderlige Opførsel ei alene for mange Aar siden dömt til Tugthuset i Viborg, men endog siden fast i hele Landet blevet bekjendt deraf, især da han derefter gik omkring og gav sig ud for en Læge og ved den Leilighed skilte Mange ved deres Hilsen, ja adskillige Qvinder ved Ære og Velfærd, alt under Ægteskabs Løfte. Paa hvilken Maade han og forførte den Enke i Visby Sogn, som han blev copuleret til, da hans Hustrue endnu, ja mange Aar derefter, levede. Og da han nu saa mange Aar allevegne har været et høist forargeligt Menneske, ja endnu continuerer med Drukkenskab, Slagsmaal, tyrannisk Opførsel mod den Qvinde som han er copuleret til, foruden andre onde og slemme Rygter, saa bliver det en Glæde for Guds Menighed og til Velsignelse for Landet, naar saadan skjændig Forargelse exemplariter afstraffes, og Supplikanten maatte agte det for en særdeles Kongelig Naade og Mildhed, at dömmes

til Tugthuset, som han mere end 10 Gange har fortjent, hvilket saaledes allerunderdanigst indstilles til Deres Kgl. Majestæts Naade.

Ribe, den 6. October 1761.

10.

Erklæring.

Saasom den til Thorsted kaldede cand. theol. Grönvolds Skrivelse til Johanne Pedersdatter Sörensen af 26. April sidst afvigte klarligen viser, at han har været forlovet med hende og tilladt hende at gjøre det bekjendt for Alle og Enhver, ligesom hun ogsaa hans Begjering har accepteret og hendes Jaord skriftlig meddeelt, og det derfor er ham, som en candidato ministerii, dobbelt uanstændigt at bryde dette Løfte, saa syntes det billigt, at han paa nogen Maade stiller hende tilfreds eller i Mangel deraf anbefales at give hende de præsenterede 300 Rdl., allerhelst som hun for hans Skyld har afslaaet et andet convenabelt Ægteskab. Men skulde han ikke være istand til, samme paa eengang at betale, var det efter mine allerunderdanigste uforgribelige ringe Tanker billigt, at han saalænge hun er ugift maatte betale hende en Enkepension eller 8de Parten af hvad Præstekald han desimidlertid betjener. Thi hvad han derimod i sin allerunderdanigste Erklæring indvender, Puerilitet og Uformuenhed, da har han lige saa slet Ære af det Første som hun Satisfaction af det Sidste; og hvad angaaer den Misforstaaelse mellem dem, som han vil bevise af hendes Brev Ltr. C, saa sees af hans Ltr. A, at den da længesiden var glemt.

Ribe, den 30. August 1762.

11.

Erklæring.

Da mig ikke er bekjendt, med hvilke Conditioner Colonisterne her i Landet ere antagne, saa kan jeg om Supplikanternes allerunderdanigste Ansøgning ei andet tænke, end at det synes betænkeligt, om fremmede Religions Forvandte paa Landet eller andre Steder, end allerede skeet er, skulde tillades *liberum religionis exercitium*, thi at jeg ikke skal tale om, hvad Strid og Uro af saadan Blanding i Fremtiden kan befrygtes, saa skal vel de Katholske paastaae at nyde samme Frihed, som Gud dog naadelig vilde afvende, efterdi saa farlige som deres Religions principia er for Staten ei mindre end Kirken, saa umuligt bliver det siden at faae saadan Klinte udryddet. Hvilket altsammen til Deres Kognl. Majestæts Skjönsomhed og laudsfaderlige Mildhed allerunderdanigst indstilles.

Ribe, den 30. August 1762.

12.

Erklæring.

Da Sognepræsten for Vildberg og Timring Menigheder her i Stiftet Hr. Lorentz Helt er en retsindig Mand ja en af de habileste og forsigtigste Lærere i den hele Egn og jeg ved Eftersøgning ei andet har kunnet erfare anlangende den af Supplikanten anmeldte Dispytte, end at det er bleven Præsten, som sidder i et meget fattigt Kald, ilde optaget, at han ikke vilde lade et Bryllup fare, som ham med Rette tilkom, saa skjønner jeg ikke, at Velbaarne Hr. Linde har havt Aarsag at klage over sin Lærer, end sige at begjere en anden Sjelesörger, men maa derimod allerunderdanigst bekjende, at saadan Vexel og Valg af Skriftefader uden sand og vigtig Aarsag geraader ofte

til stor Forargelse og Anstød for Menighederne, især naar de allernaadigst meddelte Dispensationer misbruges til at udvælge sig saadanne Lærere, som ikke ere meget omhyggelige for Sjelenes Frelse eller dog saa langt borte, at han ofte veed Lidet eller Intet om saadanne Confitenters Opførsel, som undertiden kan være forargelig men ved retskafne nærværende Sjelesörgeres trohjertige Formaninger forekommes, hvilket allerunderdanigst indstilles til Deres Majestæts allerhöieste Skjönsomhed.

Ribe, den 25. Februar 1763.

13.

Til Hr. Baron, Conferentzraad i Haderslev Gyldencrone.

Det gjør mig særdeles ondt af Deres Excellences meget gunstige Skrivelse under 2den hujus at have erfaret, hvorledes min til Provsten Hr. Höhne i Vester vedsted under 13. October sidstleden givne Ordre om en lovformelig Justits-Protokols Indretning for Geistligheden i Hvidding Herred med Videre er bleven Deres Excellence ved Deres nylige Ankomst til Haderslev forestillet at skulle være stridig mod det Kongl. allernaadigste Rescript af 6. October 1727 samt til Præjudice for Haderslev Amtshuses Rettigheder. Hvad nu egentlig ved saadant Andragende er intenderet, kan jeg ikke letteligen begribe, saasom den omskrevne Protokol allerede af Vedkommende er besörget indrettet og af mig auctoriseret, med mindre det maa være skeet for derved under foregiven Nidkjerhed for Haderslev Amthuses Rettigheder at ville gjøre sig meriteret, eller ved denne Leilighed, efter adskillige dette Lehns Geistliges gamle Sædvane, saa uformærkt at faae udströet den Sød, hvoraf i forrige Tider saa stor Disharmoni imellem Amtmændene i Haderslev og Biskopperne i Ribe er opvoxet; hvilket jeg dog ganske vist formoder

saa meget mindre skal lykkes dem, som Deres Excellences vidtberømte Retsindighed og Genereusitet gjør mig fuldkommen forsikkert, at det er lige saa lidet Deres Exc. som min Intention at extendere Deres Embeds Myndighed uden de rette Grændser, og saalænge Sligt ikke fra nogen af Siderne tenderes, kan alle slige Fortrædeligheder forhaabentlig være forebyggede, da det ved saa mange Tid efter anden udgangne Kgl. Befalinger noksom er fastsat og afgjort, hvorvidt baade Amtmandens i Haderslev og Biskoppens i Ribe deres verdslige og geistlige Jurisdiction i det Törninglehnske strækker sig. Og da samme Kgl. Reskripter ventelig kunne give Deres Exc., som nylig ankommen til Amtet, et stort Lys udi denne og andre herefter forekommende Sager, saa har jeg holdt det for min Skyldighed deraf til Deres Exc. behagelige Eftersyn at fremsende hosfølgende vigtige Gjenparter fra Nr. 1 til Nr. 13 inclusive samt derhos ved denne Leilighed at give Deres Excellence en sandfærdig Idee om den egentlige Beskaffenhed med disse törninglehnske Geistlige saaledes som følger.

Det er vel en unægtelig Sandhed, at de som beliggende i Haderslev Amt og Hertugdømmet Slesvig udi Gjælds og andre verdslige deres Indkomster og Udgifter angaaende Sager sortere under de der brugelige Love, saa at de ikke nyde deres Indkomster efter den danske Lov, ikke heller svare med andre Geistlige her i Stiftet enten ordinære eller extraordinære Paabud, ligesom det ogsaa er vist, at de der faldende geistlige Skifter forrettes ved ethvert Steds Herredsfoged. Men det er og bliver i alt dette uimodsigelig vist, at det 1) med disse Geistlige, som derhos sorterende under Riber Stift, deres Vocation, Ordination, Introduction etc. i alle Maader efter den danske Lov og Ritual forholdes; Provsterne vælges paa den udi Loven og nærmere Kgl. Rescript foreskrevne Maade, og

efter aflagte Eed at forestaae dette Embede efter Loven etc., af Biskoppen i Ribe ved Landemoderne, ligesom andre Provster i Stiftet dertil creeres. Præsterne faae ligesom andre danske Præster deres Kaldsbreve fra det Kgl. danske Cancellie, ordineres af Biskoppen i Ribe, og efter hans Collats-Brev af Provsten indsættes. Degnene til alle de Menigheder, hvor Kongen selv kalder Præster, beskikkes af Biskoppen, ligesom overalt i Stiftet, hvilken Rettighed af Amtmanden Grev Reventlou udi Aaret 1729 men forgjæves blev Biskoppen disputeret. 2) at Provster, Præster og menige Clerici udi bemeldte Lehn, som hørende under Riber biskoppelige Jurisdiction have fra Reformationen af *in omnibus ecclesiasticis* skullet rette sig efter Ordinantsen og andre Kgl. Befalinger, ligesom de og siden 1684 have været undergivne den danske Lov samt de Kgl. Forordninger, som i slige Tilfælde enten udgivne ere eller herefter udgivne vorder. 3) at Biskoppen i Ribe som den geistlige Övrighed i Törninglehn fra ældgamle Tider baver Inspection med disse Geistliges Lærdom, Levnet og Vandel, og fölgelig ikke alene er berettiget men endog ex officio pligtig, at lade saadanne Geistlige i fornöden Tilfælde actionere, og da saadanne Sager saaledes dependerer af Biskoppens Foranstaltning, saa følger af sig selv, 4) at De samme imod geistlige Personer, som befindes at have forseet sig imod deres Eed og Loven, bör udföres for den geistlige Ret, thi i modsat Fald skulde de söges for Herreds Tinget, hvilket ikke alene er stridigt imod Loven og Geistlighedens Privilegier, men endog vilde drage den Consequence efter sig, at de havde een Lov at leve efter og en anden derfra different at dömmes efter, som vilde blive en uhört Rettergangsmaade og umulig kan have Sted under en saa naadig og retfærdig Regjering. Da nu saadanne Sager efter den danske Lov i Provsteret skal paakjendes, saa

bliver deraf en fornöden Fölge: 5) at de samme efter den udi vor danske Lov foreskrevne Rettergangsmaade skal udföres, hvilket iblandt Andet erfares deraf, at saadanne Sager appelleres til Landemodet her i Ribe og derfra til Kongens höieste Ret udi Kjöbenhavn, og da paa disse Steder intet Document, uden det er bilagt med Kongelig dansk stemplet Papiir, til Paakjendelse antages, saa er end ydermere deraf klart, 6) at i saadanne geistlige Sager ikke bör bruges andet end det danske stemplede Papiir, med mindre man vilde sige, at der udi een og den samme Sag skulde bruges diverse Sorter Papirer for Under- og Over-Retterne. Herforuden maa jeg endnu melde dette, at da alle Matrimonialsager i Törninglehn henhörer under Tamper-Retten i Ribe, saa bruges dertil alene dansk stemplet Papiir, saa at Alt, hvad fra denne Ret udstædes, være sig Stævninger, Udtog, Domme etc. er paa dansk stemplet Papiir, ligesom og de Indlæg, som en Haderslev-huser der indgiver, ligeledes bilægges med samme Papiir; hvoraf det bliver en fornöden Fölge, at naar verdslige Folk i Törninglehn, som i det Övrige *in totum* sortere under Herredstinget og Ober-Gerichtet i Slesvig, i saadanne Matrimonialsager maae bruge det danske Papiir, fordi de föres for en dansk Ret, saa bör meget mere udi geistlige Sager, som af en af Biskoppen befalet Actor föres imod en geistlig Person, for en geistlig dansk Ret efter den danske Rettergangsmaade udföres og for danske Overretter indstævnes, bruges det danske stemplede Papiir, ligesom og af samme Aarsag de ved samme Retter brugende Justitsprotokoller med samme Slags Papiir efter Forordningen af 23. Januar 1719 bör bilægges, hvilket af Foranförte bliver en saa fornöden Fölge, at videre Deduction herover maatte eragtes overflödig, ja ufornöden.

Hvad nu videre angaaer den qvæstio, af hvem saadanne Protocoller bör autoriseres, da, som Biskoppen

alene uden den verdslige Övrigheds Concurrence efter Kgl. allernaadigst Rescript, anordner alle Provsteretter, beskikker Aktor til Sagernes Förelse med Videre, saa seer jeg ikke, hvorfor han ikke skulde være ligesaa berettiget, ene at autorisere en Protokol for de under hans Jurisdiction sorterende Retter, da jeg endydermere formener, at det lige saa lidet kan vedkomme en verdslig Övrighed at autorisere de geistlige Retters Protokoller som det kan tilkomme en geistlig Övrighed at autorisere Protokoller ved verdslige Retter, da enhver har sin separate Jurisdiction, hvorudi den Ene ikke bör præjudiceres af den Anden. Naar nu Deres Excellence behager gunstigst at considerere foranförte Omstændigheder, hvis Rigtighed udi de hosfölgende Kgl. Rescripter enten med klare og bare Ord stadfæstes, eller deraf *per legitimam consequentiam* tydelig kan deduceres, formoder jeg ganske vist at Deres Excellence selv befinder, at jeg ved den forbemeldte Provst Höhne tillagte Ordre ikke i mindste Maade har fornærmet Deres Excellence som Amtmand i Haderslev, udi den Dem tilkommende Jurisdiction, da det uimodsigelig alene tilkommer den, som har den geistlige Jurisdiction, at autorisere saadanne Protokoller, og Deres Excellence — at jeg derom skal bruge det under 20. Marts 1750 er-gangne Kgl. Rescripts egne Ord — fölgelig efter Kgl. allernaadigst Ordres ikke bör befatte Dem med den geistlige Jurisdiction i Törninglehn, da jeg endvidere til Beviis paa, at jeg herudi ikke har villet gjøre andet, end hvad Ret var, kan mælde dette, at jeg i Forveien, förend jeg saaledes tilskrev Provsten, har informeret mig hos Vedkommende, hvorledes i lige Tilfælde forholdes paa Ærö og Als, hvor det med Jurisdictionerne haver den samme Beskaffenhed, som udi Törninglehn, at de *in civilibus* sortere under Hertugdömmet Slesvig men *in ecclesiasticis* under Fyns Stift, og derfra faaet det Svar, at saadanne

Protocoller autoriseres af Biskoppen. Anlangende den nu anmeldte gamle Protokol, da har det dermed den Beskaffenhed: Efterat afgangne Biskop Anchersen havde beordret Provsten Hr. Peter Dahler i Bröns at lade indrette en Protokol for Geistligheden i Hvidding Herred, har bemældte Provst efter sin sædvanlige Inclination til at melere Amtmanden i Haderslev udi hans Embede formeentlig uvedkommende Ting, ladet samme af hannem først autorisere, men at Salig Biskoppen i denne Sag har været af lige Mening med mig, er af hans nedenpaategnede Autorisation noksom kjendelig. Imidlertid lod han det den Gang saa passere, men da bemeldte Provst derefter gik saa vidt i denne Sag, at han, der han var indstævnet for Landemodet at tilsvare hans Behandling udi en mellem tvende Geistlige da svævende Sag, ikke undsaae sig ved iblandt andet paa Fundament, at hans Protokol var signeret med slesvigsk Papiir, og af hans egen Amtmand og Biskop *conjunctim* ratificeret, at excipere imod Landemodet og paastaae, at Sagen som dette *foro* uvedkommende hurde henvises til sit rette *forum competens*, til Paakjendelse af Amtmanden i Haderslev og Biskoppen i Ribe, og derpaa erholdtes den Kongelige Resolution, at han tilligemed sine Assessores for deres ubetænksomme og usømmelige Expressioner samt utilladelige Forhold skulde gjøre Stiftsbefalingsmanden og Biskoppen en offentlig Afbigt i Landemodet og betale til Stiftets Enkekasse en Mulkt af 20 Rdl., saa og at den qvæstionerede Sag til Paakjendelse i Landemodet skulde antages — saa haver Biskop Anchersen ved saadan Anledning fundet sig beføiet til at tilbagekalde bemeldte Protokol, som derefter i Stiftskisten til Bevaring blev henlagt. Og ligesaa lidet jeg efter saadaane Omstændigheder haver kasseret bemeldte Protokol, ligesaa lidt kan jeg befatte mig med at extradere samme, saasom Sligt ikke kunde skee uden en Slags

Præjudice for min Salig Formand, hvis Ordre om Protokollens Indlevering ikke var uden Aarsag men saaledes af mig maatte annulleres, og det desuden er nu ganske ufornödent, da en anden lovformelig Protokol allerede efter min Ordre af den Vedkommende er besörget indrettet og af mig autoriseret.

Det er i det Övrige den allerhöieste Gud bekjendt, at jeg aldrig nogensinde har tænkt, mindre sögt at ville melere mig med saadanne Ting, som enten vare mit Embede uvedkommende eller kunde være nogen Anden enten direkte eller indirekte til Præjudice, ja at jeg meer end een Gang af en inderlig Begjerlighed til Fred og oprigtig Afsky for al fortrædelig Collision har overbaaret adskillige fra den haderslevske Side mig tilföiede Fornærmelser, hvorom jeg ved denne Leilighed ikke kan forbigaae i Fortrolighed og alene til Deres Excellences egen behagelige Underretning at erindre. — — —

Sluttelig takker jeg endnu Deres Excellence ydmygst og allerskyldigst for Deres meget gratiöse Skrivelse og derudi givne gunstige Forsikkring om Deres priisværdigste Intention til en god og bestandig Harmonies Vedligeholdelse, hvorom jeg desuden tilfulde er persvaderet, forsikkrende derhos oprigtig, at jeg aldrig med min Villie eller Vidende skal give Anledning til andet, men meget mere ved alle givne Leiligheder söge mere i Gjerningen end i Ord at vise, hvor meget angelegen det er mig bestandig at kunne conservere Deres Excellences særdeles önskelige Grace og Bevaagenhed. Og forbliver jeg etc.

Ribe, den 8. December 1752.

Brorson.

*

*

*

Efterat Amtmand, Baron Gyldenkrone havde faaet denne Skrivelse, svarede han Brorson, at han indsaae nu, hvorledes Bispnen var i sin gode Ret. Dog forlangte

han Autorisationen den negative Bestemmelse tilføjet, at i denne Protokol intet maatte forhandles til Præjudice for Amthusets Jurisdiction. Dette vilde Brorson ikke, 1) for ikke at erklære sin første Autorisation for uefterrettelig at være, og 2) fordi ildesindede Præster mod ham ikke skulde finde Skalkeskjul bag denne overflødige Reservation og 3) fordi det var uden Exempel i Kongens Riger og Lande, at en vis Jurisdictions Protokoller erklæredes at skulle være uden Fornærmelse for en anden Jurisdiction, thi dette er en Selvfølge. I Övrigt formaner Brorson i sine senere Skrivelser til Fred og Samdrægtighed uden at krænke Sandheden eller hinanden. Men vilde Amtmanden ikke considerere alle anførte Omstændigheder og hvile ved det Skete, da kunde han jo henvende sig til Kongen, som havde den sidste Afgjölrelse, og han skulde da ydermere erfare, at Brorson havde Kongernes mange Love og Forordninger for sig; kun bad da Biskoppen, at hans Breve og de tilstillede Documenter i Anledning af denne Sag maatte blive vedlagte som Bilag. Men det synes, som om Amtmanden og hans Öretudere ikke have tröstet sig til denne Dyst mod den sandhedskjerlige, kjække Biskop.

14.

Til det Kongelige danske Cancellie.

Det fra det Kongelige tyske Cancellie indkomne Pro-memoria med hosfølgende Hr. Kammerherre og Amtmand v. Klingenberg's Skrivelse angaaende de Skrydstruppers Tiende-Sag med Videre remitteres hermed med min aller-underdanigste Erklæring saaledes:

Hoved Qvæstionen i denne Sag er denne: om Amtmanden i Haderslev kan *de jure* tilegne sig nogen Ret at melere sig i de under Archidiaconatet liggende Törning-lehnse Kirkesager eller samme tilkommer alene Biskoppen

i Ribe? Det Første, nemlig at Amtmanden har dertil Rettighed, formener Hr. Kammerherre Klingenberg og det paa følgende Fundamenter:

1. Fordi disse törninglehnske Kirker ligge i Haderslev Amt og altsaa skal høre til Haderslev eller under Amtmanden i Haderslev, hans Jurisdiction.
2. Fordi Archidiakonatet er efter hans Formening kun en Titul og altsaa ingen Ret kan give Biskoppen i Ribe til ene at administrere disse törninglehnske Kirker.
3. Formener Hr. Kammerherre Klingenberg, at hans Paastand er grundet i Sagens Natur; og
4. søger at bestyrke bemeldte sin Pretention med det Kgl. Rescript af 6. October 1727, at i Kirkesager, Kollekt og deslige ikke uden Amtmanden i Haderslev, hans Forevidende, Samtykke og concurrence noget af Biskoppen i Ribe skal anordnes og foretages; og
5. tilsidst heraaber sig paa, at han en og anden Gang tilligemed mig har underskrevet visse Ordres angaaende Kirketiendernes Bortforpagtning.

For nu allerunderdanigst at oplyse, hvor svage disse Amtmandens Grunde efter min Formening ere, og hvor god Adkomst derimod Biskoppen i Ribe ene har til disse Kirkesagers Bestyrelse, finder jeg fornödent at gjennemgaae hver især.

1. hedder det, at de törninglehnske Kirker bör staae under Amtmanden i Haderslev, hans Jurisdiction, fordi de ligge i Haderslev Amt. Hertil svares: Der ligger andre Kirker i Haderslev Amt, som i slige Tilfælde ikke staae under Amtmandens Jurisdiction, hvilket umuligt kan være Hr. Amtmanden ubekjendt, og ligesom derfor dette Argument ikke giver ham Rettighed til andre Kirker, saa ikke heller til de törninglehnske, med hvilke det har følgende Beskaffenhed:

- a. have de törninglehnske Kirker fra den Tid den christelige Religion blev etableret og Kirker byggede i Danmark, bestandig hørt under Riber Stift, Riber Domkapitel, det danske Cancellie og saaledes aldeles til Danmark.
- b. saa er og i den coldingske Afskeed de törninglehnske Kirkers Regnskaber med udtrykkelige Ord reserveret Riber Domkapitel, som fra gammel Tid af alene har revideret og approberet samme, med videre af saadan Jurisdiction dependerede. Derforuden er :
 - c. det *jus patronatus* til Kirkerne, som samme Tid blev reserveret Hertug Johan sen., siden igjen til Deres Majestæt hjemfalden og Riber Domkapitel derved stadfæstet i sin gamle Rettighed.
2. objiceres, at Archidiaconatet er kun en Titul og efter Formening ingen Ret kan give Biskopperne i Ribe til alene at administrere de törninglehnske Kirkesager. Denne Exception, som flyder enten af en virkelig eller forstilt Uvidenhed om Archidiaconatets Beskaffenhed, bortfalder af sig selv, naar Deres Kgl. Majestæt betragter, at Archidiaconatet ikke er en blot Titel men et virkeligt og vigtigt [Embedet], hvilket jeg beviser paa følgende Maade :
 - a) Under Archidiakoni Inspection ligge fra gammel Tid foruden andre Kirker i Løse Herredet 18 Kirker i Törninglehn. b) Ved dette Embede, det fornemste Prælatur ved Riber Domkirke i Pavedömmet, tælles för Reformationen 19 archidiakoni ; c) ligesom og samme Embede er af Deres Kongelige Majestæts höisalige Forfædre bestandigen conserveret efter Reformationen, saa der har været 7 Archidiakoni indtil d) Fredericus Tertius salig og höilovlig Ihukommelse

ved den sidste Archidiakoni Velbyrdig Peder Lange til Kiærgaard hans dødelige Afgang 1652 lagde dette Embede til Biskop Kragelund i Ribe og hans Successores, hvilket sees af hosfølgende Extrakt af Riber Capitels Jordebog 1669 under Ltr. A. e) Saa at 8 Bisper alene have forestaaet forbemeldte Kirker uden nogen Andens Concurrence nu langt over 100 Aar, som ikke alene vedfølgende Udskrift af Biskop Kragelunds Copibog men endog de lige saa gamle Kirkeregnskaber udvise; f) hvilket klarligen viser, ikke alene at Archidiakonatet er et ganske betydeligt Embede, men endog at samme giver Biskopperne i Ribe alene Rettighed at forestaae Archidiakonatets Kirker; — saa det er mere end underligt, hvorledes Amtmanden i Haderslev kan *de jure* tilegne sig nogen Concurrence derudi. — Saa er det og langt fra hvad

3. invendes, at hans Paastand er grundet i Sagens Natur, da det synes at forholde sig tyertimod, efterdi ingen Kirker i hele Ribe Stift ere saa nær forbundne med Ribe som Törninglehns. Thi

a) ligger Ribe i Törninglehn i Hvidding Herred, omgivet af Törninglehn paa alle Sider, af hvis Kirker de fleste ligge ikke over 2 og ingen over 4 Miil fra Ribe. b) have *Lectores theologiæ* i Ribe altid tilforn været Sognepræster til den törninglehnske Kirke "Vestervedsted"; c) ere begge Capellanerne til vor Frue og Katharinæ Kirker i Ribe *compastores* til den törninglehnske Seem Kirke; ja d) efter Kgl. allern. Befaling af 24. Juni 1683 havde Capellanen til Katharinæ Kirke længesiden ogsaa været Sognepræst til den törninglehnske Kirke Fardrup, dersom der ikke var skeet allerunderdanigst Forestilling, at

bemeldte Præst ved høie Vande undertiden umulig kunde komme ud til bemeldte Kirke. Ligesom e) de to överste *Collegæ* her i Skolen ere Degne til Domkirken og Katharinæ Kirke, saa ere de de 3 nederste *Collegæ* Degne til de 3 törninglehnske Kirker Fardrup, Vestervedsted og Hvidding; f) som og Disciplerne af Mester-Lectie fra gammel Tid have været Degne til omliggende törninglehnske Kirker, hvorfor og de nu beskikkede Degne aarligen svare Pension til Riber Latinskole.

4. grunder Amtmanden i Haderslev bemeldte sin Pretension paa det Kongelige allernaadigste Rescript af 6. October 1727, at i Kirkesager, Kollektur og deslige Ting ikke uden den haderslevske Amtmands Forevidende, Samtykke og Concurrence Noget af Biskoppen i Ribe skal anordnes og foretages. Ved hvilke Kirkesager ikke kan forstaaes Noget som henhører til Bispedømmets ordinære Embede, hvilket ham alene vedkommer efter salig og höilovlig Ihukommelse Christiani Quinti Rescript af 23. Juli 1684 og Deres Kongelige Majestæts egen allerhöieste Befaling af 20. Marts 1750, at Amtmanden i Haderslev ikke maa befatte sig med den geistlige Jurisdiction i Törninglehn, men overlade samme til Biskoppen; langt mindre tales der mindste Ord om Archidiakonatu, efterdi :
 - a. her tales ikke om det, som Biskopperne altid alene have forestaaet; men hvad de tilforn have havt i conjunction med Amtmændene, saasom Kollektur og desl., nemlig Taxationer, Skatter, Contributioner i Henseende til Geistligheden, eller hvad Deres Kongelige Majestæt allernaadigst maatte anbefale.

- b. og da Amtmanden tilligemed Biskoppen i Ribe havde Anno 1726 anordnet den allernaadigst paabudne Udgift til den Bergen-Grönlandske Handels Fortsættelse, hvortil Geistligheden i Törninglehn ogsaa gav deres Kontigent, saavel som i det følgende Aar ved det viborgske allern. Paabud, saa er det just saadant, som ved det allegerede Rescript bliver afskaffet; da derimod samme Kgl. Rescript ikke ansees som en Decision i en Sag, der den Tid ikke blev ventileret.
- c. Og havde daværende Amtmand anderledes forstaaet Rescriptet, da er aldeles ikke at tvivle paa, at han som med saa kjendelig og stor Auctorité urgerede Amtets Rettigheder, jo ogsaa herudi havde observeret samme: saa at det oftbemeldte Rescript
- d. er egentlig ikke saa meget en Decision mellem Amtmanden i Haderslev og Biskoppen, meget mindre Archidiakonum, som imellem Stiftamtmanden i Ribe og Amtmanden i Haderslev, hvem af dem ved Collecter og deslige med Biskoppen skulde concurrere. Ligesom jeg og efter Kgl. allernaadigst Befaling haver concurreret med Amtmanden i Haderslev i Skatte-Commissionen 1744 og ligeledes ved den allernaadigst paabudne Skat 1757. Det
- 5te, ja i sig selv det Eneste, som med noget Skin kan objiceres, er at
- a. Amtmanden en og anden Gang haver underskrevet disse *ordres* angaaende Kirketiendernes Bortforpagtning. Jeg refererer mig herudi til hvad jeg den Sag angaaende har i min allerund. Erklæring af 29. Januar 1762 [?] anført, og uden at berøre, hvorledes jeg i Stedet for god Forstaaelse og deraf forventende Publici Velgaaende haver fundet

mange Fortrædeligheder, alene allerunderdanigst maa forestille, at enten det skal kaldes hos mig en Föielighed eller en Forseelse, ja hvor stor den endog kan ansees, dog aldrig kan *de jure* give Amtmanden i Haderslev noget Fundament til saadan concurrence, da det i det Foregaaende er beviist, at Deres Kgl. Majestæts høisalig Forfædre have lagt Archidiakonatet alene under Biskopperne i Ribe.

- b. Hvad det af Amtmanden paaberaabte Brev af 26. Juni 1736 fra Salig Biskop Anchersen angaaer, da har det gaaet bemeldte min Formand som mig, at vi dels af oprigtig Afsky for al fortrædelig Conflict, og dels for ikke uden den høieste Nödvendighed at incommodere Deres Majestæt enten ganske have tiet stille dermed, eller og søgt paa en slags Maade i Mindelighed at afgjøre det.
- c. Hvad ellers forbemældte Salig Biskop skriver om Stolestadernes Deling i Bröns, som af Amtmanden og Biskoppen burde approberes, da er det ikke imod Archidiakonum, som aldrig haver tilegnet sig alene at dele Stolestader, men dem, som det tilkommer, og at Amtmændene i Haderslev ved Rescriptet tillægges den samme Magt i Törning-lehn som Stiftamtændene, det rører ikke Archidiakonatet og ingenlunde er et Argument imod men mere for mig. Thi udi Riberhuus Amt Loe Herred ligge 5 Kirker, som høre under Archidiakonatet og hvis Regnskaber Biskoppen alene som Archidiakonus forhører. Og saalidet nogen Stiftamtmand, som tillige er Amtmand, nogensinde har befattet sig med disse Archidiakonatets Kirker, fordi de ligge i Riberhuus Amt, hvilke alene ligge

under Biskoppen : saa lidet kan og Amtmanden i Haderslev paa Fundamente, at de ligge i Haderslevhuus Amt, tilegne sig nogen Rettighed i det qvæstionerede Tilfælde.

Allernaadigste Arve-Konge og Herre !

Jeg formoder tydeligen at have beviist, at Biskoppen som Archidiakonus har Rettighed at administrere de törninglehnske Kirker under Archidiakonatet uden Amtmandens Concurrence. Jeg kan med god Samvittighed bevidne, at disse Kirker, som staae under min Administration, ere i lige saa god Stand som nogen Kirke enten i Danmark eller Provstiet, som staaer under Amtmanden i Haderslev, skjönt Kirkerne i Törninglehn have kun halv Tiende mod de andre. Jeg haver indtil denne Tid erfaret, at Deres Kgl. Majestæt allernaadigst haver beskyttet mig ved mit Embeds Rettighed imod saa mange Indtrængelser og allerunderdanigst kan rose mig af at min Uskyldighed er allernaadigst bleven kjendt i alle de törninglehnske Sager, som ere indkomne til Deres Kgl. Majestæts allernaadigste Decision. Hvorfor jeg i Stövet takker Deres Majestæt for Herrens Ansigt ; og lever altsaa i det allerunderdanigste Haab, at Deres Majestæt i denne i Henseende til sine Conseqvenser for mig og Efterkommere saa betydelige Sag, allernaadigst haandhæver os ved den Rettighed, som Biskopperne i Ribe nu over 100 Aar har haft og befaler Amtmanden i Haderslev, ikke at melere sig i de Sager, som angaae Archidiakonatet, uden naar jeg maatte finde mig foraarsaget til at begjære hans, som Övrigheds Assistance og saaledes soumitteres Sagen Deres Kongl. Majestæts allernaadigste Resolution.

Ribe, den 31. August 1761.

H. A. Brorson.

15.

Til Kammerherre von Klingenberg i Haderslev.

Anlangende de udi Deres Höivelbaarenheds höist-ærede Skrivelse af 27de dennes ommældte Nustrup og Skrydstrup Kirke-Tiender, og hvo der har Rettighed samme at lade udleie eller licitere, da har jeg til Hans Kongelige Majestæt derom gjort allerunderdanigst Forestilling, at Amtmændene i Haderslev ikke nogensinde have med mine Formænd i Embedet, som have været 7 Biskopper, havt nogen Fællesskab eller Communion i Henseende til Archidiaconatets Embede, ikke heller er saadant hört, uden at det i min Tid er skeet en eller anden Gang, og det ikke af nogen Nödvendighed men af bar Föielighed, som er kommet mig dyre at staae: hvilket alene er Aarsag til, at jeg er bleven nödt til at holde tilbage og ikke agere gemeinschaftlig med Deres Höivelbaarenhed i saadanne Ting, og efterdi jeg da forhaaber at have beviist, at jeg derudi har den klare Ret paa min Side, som ligger under Hans Kongelige Majestæts allernaadigste Resolution og Forsvar, saa skjønner og Deres Höivelbaarenhed selv, at det ikke var mindre præjudicerligt for mit og Efterkommeres Embede end i sig selv formastelig egenmægtigt, at handle Noget i de Ting, som staae under Hans Kgl. Majestæts allerhöieste Kresi, og derfor har jeg den visse Tillid til Deres Höivelbaarenhed at de vilde behage at oppebie og imidlertid lade Sagen blive *in statu quo*, da Intet skal være mig kjerere, som jeg og vist formoder, end at denne Sag derved skal komme til den saalænge forönskte Enighed og Endelighed, hvorefter jeg i mit nu over 23 Aars Embede uafsladelig har tragtet, og derfor sügt det paa de Veie, som siden have faldet anderledes ud: og hvor meget mere maa dette være mit Hjertes Önske, da jeg nu er 70 Aar gammel, mestendeels afmægtig og

sengeliggende, og hvert Öieblik saare længes efter at komme ud fra denne urolige Verden *). Det Övrige er, at al Naade og Velsignelse til al forönskelig legemlig og aandelig Velgaaende bestandig maa hvile over Deres Höivelbaarenhed og ganske höie Familie. Det önsker af inderste Hjerter til sidste Stund jeg, som har den Ære med störste Respekt at forblive Deres Höivelbaarenheds ydmyge Tjener. Br.

Den 29. Mai 1764.

*) Brorson døde 5 Dage efter dette Brevs Affattelse, den 3. Juni 1764.
